

*0: EK
*1: 2002-2003
*2: 26
*3: Word97
*4: 26ste vergadering
*5: Maandag 2 juni 2003
*6: 19.03 uur

Voorzitter: Braks

Tegenwoordig zijn 41 leden, te weten:

De Beer, Van de Beeten, Bemelmans-Videc, Van den Berg, Bierman-Beukema toe Water, Braks, Broekers-Knol, Van den Broek-Laman Trip, Van Bruchem, Castricum, Dees, Doesburg, Dölle, Dupuis, Van Eekelen, Van Gennip, Groen, Van Heukelum, Hofstede, Holdijk, Jurgens, Ketting, Van der Lans, Van Leeuwen, Luijten, Lycklama à Nijeholt, Maas-de Brouwer, Pastoor, Le Poole, Rosenthal, Schoondergang-Horikx, Stevens, Swenker, Tan, Terlouw, Timmerman-Buck, Varekamp, De Vries, Woldring, Wolfson en Zwerver,

en de heren Donner, minister van Justitie, en Brinkhorst, minister van Economische Zaken,

alsmede de heer Neleman, regeringscommissaris voor het Burgerlijk Wetboek.
**

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhinderd van de leden Van den Hul-Omta, Lodders-Elfferich, Ruers, Lemstra, Baarda, Van Thijn, Ginjaar, Walsma en Schuurman, wegens bezigheden elders.
**

Dit bericht wordt voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.
**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

!Milieukwaliteit van de elektriciteitsproductie!

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van de Elektriciteitswet 1998 ten behoeve van de stimulering van de milieukwaliteit van de elektriciteitsproductie (28665).**

De beraadslaging wordt geopend.

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Economische Zaken van harte welkom. Hij zal de eerste bewindsman van het nieuwe kabinet zijn die hier optreedt, maar het is voor hem niet de eerste keer in dit Huis.
**

De heer **Doesburg** (PvdA): Voorzitter. Jammer genoeg is dit wetsvoorstel niet het mooiste dat ik heb mogen behandelen in de jaren dat ik lid was van deze Kamer. Mijn fractie heeft het nogal kritisch bekeken. Woorden als "hectisch" en "chaotisch" vlogen de leden van de PvdA-fractie om de oren bij het lezen van de Handelingen. Met enige teleurstelling moesten wij vaststellen dat het ministerie van Economische Zaken blijkbaar onvoldoende tijd en capaciteit beschikbaar heeft voor zo'n belangrijk onderwerp als milieukwaliteit. Het moet toch mogelijk zijn dat de behandeling van een wetswijziging, waarvan de doelstelling algemeen als zeer sympathiek wordt ervaren -- die is immers een krachtige en kosteneffectieve stimulering van duurzame energie -- op een adequate wijze wordt voorbereid, dat het debat daarover op een behoorlijke wijze kan plaatsvinden en dat het niet allemaal met stoom en kokend water klaargemaakt hoeft te worden. Dat laatste is namelijk in de Tweede Kamer gebeurd, waar men binnen zeven weken van indiening tot stemming moest komen. Nu is dat opnieuw het geval en dat is jammer, want op deze wijze leidt het geheel onmogelijk tot een enthousiasmerend en in den brede gedragen en geaccepteerde wet.

Bovendien vreest mijn fractie dat de zojuist genoemde doelstelling van een krachtige en kosteneffectieve stimulering van duurzame energie slechts gedeeltelijk gerealiseerd gaat worden. Die kosteneffectieve stimulering komt nog wel aardig voor elkaar: er zit een behoorlijke bezuiniging in dit voorstel. In een krachtige stimulering geloven we daarentegen niet zo, omdat er grote moeilijkheden zijn op het gebied van investeren in installaties die de duurzame energie moeten opwekken. Maar daarover later meer.

Verder is het de leden van mijn fractie opgevallen dat vele belanghebbenden begrip hadden voor alle kritiek op het voorstel, maar dat men toch graag zag dat het zou worden aangenomen, omdat anders de tarieven voor de stimulering van milieuvriendelijke elektriciteitsproductie nog langer op zich zouden laten wachten, terwijl op het ogenblik al sprake is van een moratorium op investeringen in deze sfeer. De PvdA heeft het daar moeilijk mee. Wij vragen de minister dan ook om binnen het departement nog eens nadrukkelijk te spreken over de kwaliteit van de voorstellen rond energiewetgeving die aan het parlement worden voorgelegd.

In grote lijnen is de PvdA-fractie tevreden met de antwoorden in de nadere memorie van antwoord. Ook staan wij sympathiek tegenover de poging van de staatssecretaris om noodzakelijke bezuinigingen te realiseren en tegelijk via deze voorstellen, binnen de

gegeven mogelijkheden, duurzame productie van elektriciteit te stimuleren. Het is buitengewoon spijtig dat het laatste, althans op dit moment, nadrukkelijk dient vorm te krijgen via nationaal beleid. Als wij de nadere memorie van antwoord goed begrijpen, is er in Europa geen enkel land dat anders dan via nationale stimuleringsprogramma's werkt aan het realiseren van de EU- en Kyotodoelstellingen met betrekking tot groene energie. Dat valt naar de opvatting van de leden van mijn fractie buitengewoon te betreuren. Wij zijn dan ook blij om van de staatssecretaris, die immers opsteller was van de memorie van antwoord, te vernemen dat hij van oordeel is dat het Nederlands voorzitterschap van de EU in 2004 een goede mogelijkheid biedt om nadrukkelijk te werken aan één Europese markt voor groene energie. Dat is buitengewoon belangrijk, want de meeste landen zullen het moeilijk hebben om de doelstellingen te halen. Voor Nederland, België, Ierland, Oostenrijk, Spanje en Portugal lijkt het nu al onmogelijk om in 2010 aan de norm te voldoen. Alleen een gezamenlijke inspanning zal naar onze opvatting de Europese lidstaten in staat stellen, de ambitieuze doelstellingen aangaande de groene elektriciteitsproductie te halen.

De PvdA-fractie wil het belang van internationale samenwerking en de mogelijkheden die dit biedt, toelichten aan de hand van het voorbeeld van de Duitse elektriciteitsproductie. Het gaat mij dan even niet over de wijze waarop in Duitsland de productie van groene energie wordt gestimuleerd. Dat gebeurt op buitengewoon effectieve wijze; wellicht kan nog worden bekeken of Nederland daarvan het nodige kan leren. De Duitsers hebben heel expliciet gekozen voor het stimuleren van de producenten in plaats van het stimuleren van de consumenten, hetgeen in Nederland is gedaan. Gezien de hoeveelheid energie die in Duitsland "groen" wordt opgewekt, is dat beleid buitengewoon effectief geweest. Ik ben alleen bang dat het ook erg kostbaar is geweest, maar dat is weer een ander verhaal.

Ik wil het in dit kader graag hebben over de normale elektriciteit en wat op dat vlak aan voordelen is te behalen. Tussen nu en 2020 moet in Duitsland ruim 40.000 megawatt aan elektriciteitsproductiecapaciteit worden vernieuwd. Dat komt overeen met de capaciteit die moet worden vervangen bij het eventueel uit productie nemen van de kerncentrales in Duitsland. Op dit moment is het plan, ten minste de helft van deze nieuwe capaciteit te realiseren met kolencentrales. Er is een intensief researchprogramma dat is gericht op het verhogen van het energetisch rendement in die centrales. Inmiddels ligt het rendement van de bestaande Duitse kolencentrales boven de 40%. De nieuwe centrales zouden met de op dit moment concreet in ontwikkeling zijnde technologie een rendement van 55% kunnen bereiken. Dat betekent een enorme bijdrage aan de vermindering van bijvoorbeeld de CO₂-uitstoot. Voor het milieu maakt het niet uit of de kolencentrale die wij schoonmaken in Amsterdam staat of in China. Als de bestaande Duitse techniek wereldwijd wordt ingezet bij alle kolencentrales, zou een besparing van de uitstoot van 1,8 mld ton CO₂ worden behaald. Waarschijnlijk is het wereldwijd stimuleren van dergelijke

investeringen de meest effectieve milieubescherming die totnogtoe is ondernomen.

Een dergelijk programma zou in elk geval moeten beginnen met een grensoverschrijdend programma binnen de Europese Unie. Alleen in Brussel bestaat voldoende overzicht: men kent de ervaringen met en de effectiviteit van de verschillende nationale programma's, en men evalueert het geheel van de zaken die de lidstaten op dit gebied ondernemen. Medio 2005 zal hierover een rapport worden uitgebracht. Dat houdt in dat er op dit moment studies lopen. Het lijkt de fractie van de Partij van de Arbeid goed dat Nederland al in 2004 de weg paveit voor een meer internationale aanpak van de energieproblematiek. Daarbij speelt ook dat meerdere leveranciers van groene energie in Nederland ons vragen hebben gesteld. Zij hebben bijvoorbeeld een leverancier of een productiefaciliteit in het buitenland, maar de subsidiëring valt zonder meer weg. Zij vragen of dat wel houdbaar is, want het gaat toch eigenlijk om het milieu. Mijn fractie staat in het geheel niet afwijzend tegenover de maatregelen die worden voorgesteld. Wij hebben er begrip voor dat je in Europa geen Alleingang kunt hebben. Een punt hebben deze leveranciers en de consumentenorganisaties wel. Het milieu houdt nu eenmaal niet op bij Lobith.

De heer **Terlouw** (D66): Is de fractie van de Partij van de Arbeid er een voorstander van dat kerncentrales worden vervangen door kolencentrales? Het lijkt mij dat dan de Kyoto-doelstellingen voor CO₂-uitstoot niet worden gehaald.

De heer **Doesburg** (PvdA): Mijn fractie is überhaupt tegen kernenergie en eigenlijk ook tegen het gebruik van kolen. Daarnaast zijn er degenen die in de energiesector werken, zoals de heer Terlouw bekend is. Zij hebben er een wat andere kijk op. Men is natuurlijk het gemakkelijkst radicaal op andermans vakgebied. Het zal er helaas op uitlopen dat wij zowel nieuwe kerncentrales als nieuwe kolencentrales zullen zien in Europa. Rusland bijvoorbeeld heeft dertig kerncentrales gepland. Duitsland plant op dit moment ten minste 20.000 megawatt aan nieuwe kolencentrales.

De heer **Terlouw** (D66): Ik vroeg het omdat de heer Doesburg een positief getint pleidooi hield voor de Duitse politiek om kerncentrales er uit te gooien. Daar zouden dan "schonere" kolencentrales voor in de plaats moeten komen, zo begreep ik althans. Het lijkt mij, zoals ook wel blijkt uit het antwoord van de heer Doesburg, dat dit niet zonder problemen is.

De heer **Doesburg** (PvdA): Als dat zo door de heer Terlouw is opgevat, bied ik graag mijn excuses aan voor het wekken van dit misverstand. Ik heb gezegd dat de vervanging van 40.000 megawatt aan centrales in Duitsland nog ongerekend de vervanging van uit dienst te nemen kerncentrales is. In feite moet er rond de 50.000 megawatt vervangen worden, omdat de Duitse regering heeft besloten de kerncentrales uit dienst te nemen. Verder

heb ik helemaal niet over kerncentrales gesproken. Ik heb ze alleen in het voorbeeld genoemd, om even aan te geven over welke grootheden wij spreken.

Ik heb even over de gewone elektriciteit gesproken. Zowel in de Tweede Kamer als hier besteden wij ongeveer 95% van onze tijd aan ongeveer 5% van de energie die daadwerkelijk wordt gebruikt. Ik wilde even mijn tijd besteden aan de 95% van de energie die wordt gebruikt. Die komt uit kolencentrales, bruinkoolcentrales, gascentrales enz. Het is van belang om dat even in het achterhoofd te houden. Naar mijn gevoel is het belangrijk daar beleid op te voeren.

De fractie van de Partij van de Arbeid is van mening dat de nadere memorie van antwoord te optimistisch is over de nationale productie. Wij zijn daar buitengewoon teleurgesteld over. Zeker, de staatssecretaris sprak enthousiast over het wegnemen van bestuurlijk-juridische knelpunten voor het bouwen van windmolenparken, enz. enz. In het land merken wij daar nog bitter weinig van. Vooral tijdens de verkiezingscampagnes -- wij hebben er het afgelopen jaar een stuk of wat gehad -- zijn de leden van mijn fractie meermalen geconfronteerd met klachten uit gemeenten en provincies over de stroperigheid van de ruimtelijke procedures voor het realiseren van installaties voor het produceren van duurzame energie. Het is dan ook uiterst onwaarschijnlijk dat Nederland in 2010 9% van zijn elektriciteitsverbruik uit duurzame bronnen in het binnenland kan halen, tenzij er hard wordt aangepakt en iets extra's wordt gedaan. Vanzelfsprekend pleit de Partij van de Arbeid daar van harte voor. In dat kader pleiten wij nogmaals voor kleinschalige waterkracht in Nederland. Daarover is in de Tweede Kamer een motie aangenomen. Misschien kan de minister ons zeggen wat dienaangaande de stand van zaken is.

Wij zijn niet gelukkig met de antwoorden op de vragen die door ons zijn gesteld met betrekking tot de kanbepalingen aangaande de terugwerkende kracht bij dit wetsvoorstel. Wij zijn van mening dat terugwerkende kracht slechts in zeer uitzonderlijke situaties is geoorloofd. Eigenlijk hoort de terugwerkende kracht in een goed en rechtvaardig wetgevingsproces niet thuis. Wij hebben daarom een vraag aan de minister: is de notitie Terugwerkende kracht en eerbiedigende werking voor de fiscale regelgeving van het ministerie van Financiën, Kamerstuk 25212, nog van kracht? Is wat in die notitie staat nog kabinetsbeleid? Zo ja, hoe denkt de minister daarmee in dit kader om te gaan? Wij hebben de indruk dat deze terugwerkende-krachtbepaling vooral en misschien wel alleen budgettaire doelen dient. Als dat zo zou zijn, zou mijn fractie daar zeer veel moeite mee hebben. Zijn er andere redenen voor de bepaling over terugwerkende kracht? Wil de minister op grond daarvan de terugwerkende kracht hanteren? De kanbepaling gaat uit van een AMvB. Ik wil graag horen wat de opstelling van de minister in dezen is, want nogmaals als inderdaad de mogelijkheid van terugwerkende kracht door budgettaire overwegingen is ingegeven, heeft mijn fractie daar grote moeite mee. Dan is namelijk het hek van de dam.

De heer **Hofstede** (CDA): Voorzitter. Ik behandel voor het vierde jaar in deze Kamer de energiedossiers en vanavond maken we op dit dossier ook de vierde bewindspersoon mee. Ik hoop dat deze bewindspersoon zoveel zitvlees heeft dat hij de komende vier jaar rustig blijft zitten. Ik wens hem alle sterkte bij het voeren van een goed en duurzaam beleid op het gebied van de energievoorziening.

Voorzitter. De leden van de CDA-fractie hebben met veel belangstelling kennis genomen van dit wetsvoorstel. Na de uitvoerige schriftelijke gedachtewisselingen, uitmondende in een memorie van antwoord en een nadere memorie van antwoord, kan onze inbreng vandaag kort zijn.

De doelstelling van dit voorstel, te weten de implementatie van een Europese richtlijn inzake de productie en het verbruik van duurzame energie, heeft voluit de instemming van de CDA-fractie. Een krachtige en kosteneffectieve stimulering van het gebruik van groene stroom, alsmede het voorkomen van het weglekken van omvangrijke bedragen naar het buitenland, zijn voor mijn fractie van eminent belang.

Mede naar aanleiding van de nadere memorie van antwoord willen wij de mogelijkheid van de opwekking van mechanische energie nog eens benadrukken. De antwoorden in dezen zijn nog niet geheel geruststellend. Vanzelfsprekend moeten er bij nieuwe ontwikkelingen goede meeteisen gesteld worden en moet ook de combinatie van het vermijden van CO₂-uitstoot worden berekend, maar dat moet toch allemaal redelijk snel gebeuren om deze nieuwe en zeer interessante ontwikkeling voluit kansen te bieden. Daarom vragen wij de minister dringend om zijn streven om deze zaak per 1 januari aanstaande operationeel te hebben, om te zetten in een echte inspanningsverplichting, in de echte toezegging: op 1 januari kan dat gesubsidieerd worden.

De beantwoording van de vragen inzake de zelfproducerende consument waren naar het ons voorkomt, bevredigend. Vast moet staan dat deze kleine producenten niet door allerlei bureaucratische voorschriften worden ontmoedigd. De conclusie in de nadere memorie van antwoord is dat het invoeren van duurzame elektriciteit achter de meter relatief gemakkelijk en goedkoop is. Deze conclusie willen wij ook plenair nog graag eens horen, liefst met de toevoeging wat de regering kan doen als de desbetreffende bedrijven misbruik zouden maken van hun nogal grote machtspositie. De wet schrijft voor dat er een redelijke prijs moet worden betaald voor de aan het net geleverde groene stroom. Naar de mening van de CDA-fractie is er sprake van een redelijke prijs, als deze gelijk is aan de prijs die door het energiebedrijf bij hem in rekening wordt gebracht voor het leveren van grijze stroom. Wil de minister op deze stellingname reageren?

De vollosturensystematiek houdt de gemoederen in de sector zeer bezig. Nu is het natuurlijk ook niet eenvoudig als de regering zich ten doel stelt om de werkelijke windkracht aan zee op een gelijke noemer te brengen met de windkracht in de dalen van Limburg. Mijns inziens is dat onbegonnen werk. Dat blijkt ook wel uit de beantwoording in eerste en tweede termijn. Daarbij

valt ook volgens de nadere memorie van antwoord niet uit te sluiten dat er op korte termijn desinvesteringen en nieuwe investeringen, beide in bestaande turbines, plaatsvinden om maar het hoogst denkbare subsidiebedrag te krijgen. De CDA-fractie kan daar niet veel waardering voor opbrengen. Onzes inziens is dat stelsel dan ook geen lang leven beschoren. De toegezegde monitoring zal dat wel uitwijzen.

Overigens is het de vraag of dat niet geldt voor de gehele bedrijfstak windenergie. Persoonlijk denk ik wel eens -- ik voer hier vanavond voor het laatst het woord, dus een uitstapje mag ook wel -- dat ons nageslacht hartelijk zal lachen om die gekke mensen die nog aan het begin van deze eeuw dachten dat je met grote molens duurzaam in energie van enige omvang kon voorzien: molens die de horizon vervuilen, molens die vogels en andere vliegende dieren niet ontzien, molens die soms tijden geen stroom leveren vanwege te veel of, veel voorkomend, te weinig wind, molens die het daarom nodig maken dat de klassieke elektriciteitscentrales veel overcapaciteit moeten aanhouden om de gaten die windturbines laten vallen onmiddellijk op te vullen. Bedrijfseconomisch lijkt mij dat een vrij dure oplossing. Tot voor kort sloeg het gezegde "hij heeft een klap van de molen gehad" veelal op één persoon. Ons nageslacht zal waarschijnlijk denken dat wij als bevolking collectief met dat euvel behept waren. De minister mag daarop reageren; het hoeft uiteraard niet.

De tijdige vaststelling van de subsidiebedragen is in de nadere memorie van antwoord weer iets opgerekt vergeleken met de memorie van antwoord, namelijk van anderhalf naar zo'n twee jaar. Dat komt enigszins tegemoet aan de wensen van investeerders, die langere tijd nodig hebben. Te denken valt daarbij aan investeringen in nieuwe turbines in nieuwe afvalcentrales, die afval omzetten in energie. Voor de afvalverwerkingsinstallaties is als enige sector een rendementseis gesteld. Ik vraag de minister om, als twee jaar een bottleneck blijkt te zijn, ook voor deze sector een uitzondering te maken voor de subsidievaststelling. Het is vanuit veel belangen te bepleiten dat het omzetten van de grote afvalstromen in duurzame energie de grootst mogelijke prioriteit heeft.

De antwoorden op onze vragen inzake de rendementseis hebben wij zo verstaan dat de 26% een brutopercentage is, dus inclusief het eigen gebruik. Wil de minister dat vandaag nog eens bevestigen? Waarom wordt overigens 26% genoemd en niet de 22% die KEMA heeft berekend als het omslagpunt voor de onrendabele top van de installatie?

De bepaling van het biogene deel is in EG-verband vastgesteld op 50%. In de uitvoeringsmaatregelen dreigt de regering toch weer een eigen beleid te voeren. Dat zal weer veel bureaucratie oproepen bij bijvoorbeeld TenneT. Aangezien het nieuwe kabinet minder regels wil, kan de minister hier direct scoren door eenvoudigweg aan te sluiten bij de Europese regelgeving. Kan de minister aangeven waarom niet zonder meer wordt aangesloten bij het EG-beleid?

De positie van TenneT als landelijk netbeheerder is in de memorie van antwoord wel wat verduidelijkt.

TenneT is uitsluitend als zelfstandig bestuursorgaan gepositioneerd voorzover het taken betreft die samenhangen met de uitvoering van het wetsvoorstel, aldus een passage op blz. 7 van het stuk. Voor de overige in artikel 16 genoemde taken zou dat niet gelden. Vervolgens komt de jurisprudentie met de uitspraak dat de programmaverantwoordelijkheid leidt tot TenneT als zelfstandig bestuursorgaan. In de memorie van antwoord staat dat het redelijk lijkt om in dat kader aan te sluiten bij het wetsvoorstel voor een kaderwet zelfstandige bestuursorganen. Is dat eigenlijk wel zo logisch? Hoe lang gaat het nog duren voor deze wet daadwerkelijk in werking gaat treden? Wat is de situatie gedurende de tussenliggende tijd? Zou het niet beter zijn, ook ter bevordering van de toegankelijkheid van regelgeving, de positie van TenneT zoveel mogelijk te regelen in Gaswet of de Elektriciteitswet?

Ten slotte ga ik in op het vogelvrij verklaren van vissen bij de opwekking van duurzame energie via waterkrachtturbines. Als wij de antwoorden van de nadere memorie van antwoord inclusief de bijlage op ons laten inwerken, lijkt het erop dat er binnen enkele jaren in Europees verband goede oplossingen zouden kunnen worden gevonden. Voor het Nederlandse stroomgebied zouden oplossingen vooruit moeten lopen op de Europese regelgeving. Een sterfte per turbine van 5% tot 15% van alle paling die naar de Sargassozee gaat om te paren, met waarschijnlijk nog zeer veel gewonde dieren die zich ook niet meer zullen kunnen voortplanten, leert dat de kans op voortplanting na het passeren van soms acht turbines, zeer gering moet worden geacht.

Daarom is het noodzakelijk dat de regering nu stappen neemt, in ieder geval bestaande uit het bindend voorschrijven van een effectief visgeleidingssysteem bij nieuwe vergunningen, met daarnaast intensief overleg met de sector om de reeds bestaande turbines te beveiligen tegen vissterfte. Dat zou ook gesubsidieerd mogen worden. Verder pleit mijn fractie voor intensief overleg in EG-verband en zo nodig bilateraal overleg met Duitsland en België. Ik zou de regering zeer erkentelijk zijn als wij hierin vandaag duidelijker toezeggingen krijgen.

Ik heb al gezegd dat dit mijn laatste optreden in deze Kamer is. Ik heb straks gelukkig wat meer tijd om te vissen en ik wil ook nog wel eens een keer een paling vangen.

De heer **Van den Berg** (SGP): Voorzitter. Ik zal mede namens de fractie van de ChristenUnie spreken. De meningen over de vraag of het oude stimuleringsregime voor groene stroom in Nederland efficiënt was, zijn verdeeld. Eén zaak is in ieder geval duidelijk: de tot 1 januari van dit jaar van kracht zijnde regulerende energiebelasting (REB) heeft het gebruik van duurzame energie gestimuleerd. Heel wat consumenten zijn overgestapt op groene stroom. Te betreuren was dat deze stroom in Nederland onvoldoende werd geproduceerd, zodat er sprake was van een grote import. Dit vond plaats aan de hand van verhandelbare groencertificaten. Het probleem van het oude regime was dat het grootste deel

van de subsidies terechtkwam bij distributeurs en bij de veiling voor importcapaciteit en niet bij de producenten. Vandaar de herziening.

Onze vraag aan de minister is of het nieuwe systeem deze bezwaren volledig ondervangt. In ieder geval valt door de verandering de producentensubsidie voor buitenlandse spelers op deze markt weg. Het gevolg zal zijn dat binnenlandse spelers minder concurrentie zullen ondervinden. Wordt daardoor de prijs van groencertificaten niet opgedreven? De verwachting is dat binnenlandse producenten zullen profiteren, maar dat leveranciers erop achteruit zullen gaan. Graag vernemen wij van de minister, omdat voor de hoogste MEP-categorieën de subsidie gelijk blijft en wellicht zelfs stijgt, of de totale kosten voor de overheid zullen stijgen. Is dit wetsvoorstel wel kostenefficiënt?

Heel concreet stelt het kabinet voor om de investeerder in duurzame energie meer ruimte in tijd te bieden. Dit jaar is de minister voornemens de tarieven bij ministeriële regeling voor de jaren 2005 en 2006 vast te stellen, een variatie in periode van twee jaar tot twee en driekwart jaar. Maar onzeker blijft wanneer de tarieven voor de jaren 2004 tot en met 2006 opgesteld zullen worden. Is er dan nog voldoende tijd voor het nemen van een investeringsbeslissing en de realisatie van bijvoorbeeld een DE-installatie dan wel uitbreiding aan een AVI, zo vragen wij ons af. Er wordt verwezen naar een ECN-rapport. Wat zijn de uitkomsten van deze analyse en in hoeverre is er naar de praktijk van de bouw van dergelijke omvangrijke installaties gekeken?

Voorwaarde voor het vrijgeven van een projectfinanciering voor een opwekkingseenheid voor duurzame energie door een bank, een consortium van banken of andere financiers is de langjarige zekerheid over de vergoeding voor de te produceren elektriciteit. Bij energie uit biomassa bestaat deze vergoeding voor het grootste deel uit subsidie teneinde de onrendabele top van dit soort installaties te overbruggen. Nu duurt de bouw van dit soort installaties circa 25 maanden. Een investering vergt per installatie meer dan 100 mln euro. Op het moment van investeren, dat is dus 25 maanden voor de aanvang van het produceren van elektriciteit, dient er daarom zekerheid te bestaan voor energieproductie in 2005 of, indien er pas aan het eind van het jaar met de bouw wordt gestart, voor energieproductie in 2006. Dit probleem werd door het vorige kabinet onderkend. Er is ook toegezegd nog dit jaar met de tarieven van 2004 en 2005 te komen. Met voortvarendheid is het MEP-wetsvoorstel met een tienjarige zekerheid over de subsidie aangepakt. Dat is terecht, zo vinden de fracties van SGP en ChristenUnie. De doelstelling, het stimuleren van duurzame energie in Nederland, is uiterst belangrijk. Het ziet ernaar uit dat de wet per 1 juli 2003 van kracht wordt, maar dat de toepassing slechts zeer beperkt zal zijn omdat de zekerheid over de subsidies met een productiestartpunt in de komende drie jaren ontbreekt. Dit kan toch niet de bedoeling zijn? Is de minister met ons van mening dat, als dit zo is, dit haaks staat op de doelstelling van de wet? Dat horen wij graag morgen van de minister.

Het zal toch duidelijk zijn dat het risico van het starten van investeringen zonder de zekerheid van een bepaald subsidieniveau door marktpartijen niet zal worden overwogen. Onze fracties stellen de minister dan ook voor, de voor 2003 vastgestelde subsidietarieven ook van toepassing te laten zijn voor de investeringen die in 2003 gestart worden en pas operationeel worden in de komende drie jaren. Wij verzoeken de minister de oplossing van dit probleem dan ook niet te verschuiven naar de loop van dit jaar. Zekerheid is gewenst. Wij stellen ook voor om de tarieven, zoals vastgesteld voor 2003, ook van toepassing te laten zijn voor aanvragen voor MEP die in 2003 gedaan worden en die tot uiterlijk 2006 worden gerealiseerd. Voor aanvragen in 2004 zouden dan herziene tarieven voor 2004 moet gelden met projectrealisaties tot 2007.

Wij hebben begrepen dat het eigen verbruik niet mag meetellen in de vaststelling van het rendement voor AVI's. Daar wordt verschillend over gedacht, maar wij willen wel duidelijkheid op dit punt. College Hofstra heeft daar ook naar gevraagd. Naar onze mening kan hier niet van overstimulering worden gesproken als in ogenschouw wordt genomen wat de doelstellingen voor het aandeel bio-energie uit AVI's zijn. Wellicht zal de minister wijzen op de vergoeding die is geïntroduceerd voor het eigen verbruik van de installaties en de 2,9 eurocent/kWu als MEP-tarief voor deze sector.

Dit alles is niet relevant op het moment dat de sector nauwelijks gebruik kan maken van de MEP-regeling, want de rendementseis van 26% is zodanig dat hooguit twee, misschien drie van de elf AVI's zich kunnen kwalificeren. Bovendien is deze rendementseis niet op de praktijk gestoeld, zo hebben wij ons laten voorlichten. Wil duurzame energie in Nederland een echte impuls krijgen, dan is meetellen van het eigen verbruik in de rendementseis daarvoor een essentiële voorwaarde. De vrees dat dit zal leiden tot een excessieve aanslag op het MEP-budget is niet gegrond: momenteel zouden AVI's 8 mln euro per jaar kunnen verwerven van de circa 40 mln euro in het eerste jaar. Dit terwijl circa 30% van duurzame energie op conto is te schrijven van de AVI's, op grond van gegevens uit 2001 van ECN/Novem: "realisatiecijfers duurzame energie". Van belang voor de achtergrondinformatie is dat, indien zich twee AVI's zouden kwalificeren, het aandeel van duurzame energie zal terugzakken naar 10%. Voorts leidt het meenemen van het eigen verbruik tot hooguit een inbeslagname van het MEP-budget van 30 mln tot 35 mln euro per jaar.

Ten slotte wijzen wij op het probleem voor windenergie op land door de beperking van het aantal vollasturen. Waarom, zo vragen wij de minister, laat hij de beperking van het aantal vollasturen van 18.000 niet in z'n geheel vervallen? Als dit wordt opgetrokken naar 23.000 vollasturen zal windenergie op land ook rendabel worden.

Met belangstelling wachten wij de beantwoording af.

*N

De heer **Van der Lans** (GroenLinks): Voorzitter. Laat ik beginnen met het uitspreken van mijn medeleven met de minister dat hij zich in zo'n korte tijd zo'n ingewikkeld dossier eigen heeft moeten maken. Hij mag zich gelukkig prijzen dat we vandaag niet ook de OEPS erbij doen, want dan had hij de afgelopen dagen geen moment van de zon kunnen genieten. Ik zal mij, gezien deze achtergrond, vandaag beperken tot wat mijn fractie als de hoofdpunten van deze wet ziet.

Daarbij moet mij meteen van het hart dat mijn fractie niet echt vrolijk wordt van de wetsvoorstellen met betrekking tot de energiesector, die de Kamer thans in behandeling heeft: de MEP en de OEPS. De MEP is wat ons betreft veel te weinig doortastend, te mager, en de OEPS -- ik zeg het nu maar alvast, dan kan de minister zich erop voorbereiden -- is een gedrocht, dat de Eerste Kamer bij ontvangst eigenlijk alleen al vanwege zijn bizarre wordingsgeschiedenis stante pede naar de Tweede Kamer had moeten terugzenden.

Maar vandaag gaat het dus over de MEP. Mijn fractie kan zich vinden in de reden om in de stimulering van duurzame energieproductie de omslag te maken van consumptiestimulering naar productiestimulering. Weliswaar is vraagsturing op tal van terreinen tegenwoordig zo ongeveer het mooiste wat een manager zich denken kan, maar in het geval van de energiesector had het toch als belangrijk nadeel dat er op deze wijze veel geld naar het buitenland lekte. Als dat nu naar loepzuivere duurzame energiebronnen zou zijn geweest, hadden wij daar nog wel mee kunnen leven, maar dat was niet het geval. Dan past een ander stimuleringssysteem. Hoewel mijn partij helemaal niet vies zou zijn van het verplichten van producenten tot een kwantum duurzaam geproduceerde energie, valt er voor de systematiek die de regering heeft gekozen zeker het nodige te zeggen, temeer daar een groot aantal Europese landen dezelfde systematiek volgt. Maar dan is het natuurlijk wel wrang dat de regering van de nood meteen een bezuinigingsdeugd heeft gemaakt, en het dichten van het buitenlandlek aangrijpt om op het terrein van de duurzame energieproductie honderden miljoenen bezuinigingen in te boeken. Dat is -- zoveel zal duidelijk zijn -- een politieke keuze die niet de onze is.

Daarmee speelt de regering in de ogen van mijn fractie gevaarlijk spel. We moeten namelijk niet vergeten dat het vorige stimuleringssysteem op zichzelf een groot succes was. In dit land hebben 1,4 miljoen huishoudens op basis daarvan inmiddels gekozen voor groene stroom en hun aantal neemt nog steeds toe. Een nieuw stimuleringssysteem zal deze winst moeten vasthouden en uitbouwen. Dat is al moeilijk genoeg, omdat groene stroom in de toekomst door het wegvallen van de REB-voordelen, vergeleken met grijze, niet langer goedkoper zal worden aangeboden. Dat maakt, hoewel nogal wat consumenten bewust voor groene stroom hebben gekozen, een terugval denkbaar. Ik ben overigens benieuwd welke maatregelen de regering in petto heeft voor het moment dat zo'n scenario in werking treedt en het aantal groene-stroomconsumenten opmerkelijk terug gaat lopen, vanwege het prijsverschil.

Ik denk eerlijk gezegd niet dat ik op deze vraag een hoopgevend antwoord krijg. Het regeringsbeleid neigt naar een zekere onverschilligheid in de zin van: laten we nu maar een nieuw systeem neerzetten en dan zien we wel verder. Als het gaat om de productie van duurzame energie is Nederland de afgelopen tien jaar van de voorloperspositie in Europa teruggezakt naar de achterhoede. Dat is precies wat ons in de huidige aanpak van de regering tegenstaat: er straalt geen ambitie van af om het verloren terrein weer terug te winnen. Het is allemaal mondjesmaat. Het halen van bezuinigingsdoelstellingen lijkt belangrijker dan het daadwerkelijk stimuleren van duurzame productie van energie.

Dat laat zich ook aflezen aan de systematiek waarop de MEP is gebaseerd. Omdat zuinigheid vooropstaat, is er nu gekozen voor een vorm van stimulering waarbij alleen de zogenaamde niet-rendabele top wordt gesubsidieerd. Een regeling, die uitsluitend de onrendabele top afdekt en die niet de productie van zoveel mogelijk duurzaam geproduceerde energie tijdens de hele technische levensduur van de productie-installatie stimuleert, daagt het bedrijfsleven in onze overtuiging te weinig uit om te investeren in, wat je gezien de stand van de energiemarkt kunt typeren als risicovolle niet-kernactiviteiten. Zo'n systeem laat veel in het onzekere. Op het moment dat er geld gereserveerd moet worden voor investeringen is dat nu eenmaal geen optimale uitgangspositie om op een efficiënte wijze de productie van duurzame energie te stimuleren.

Neem als voorbeeld het grote windmolenpark bij Egmond aan Zee. Om dat op die plek neer te zetten, moet er 200 mln euro worden geïnvesteerd. Met dat geld kan er een windmolenpark worden neergezet waarvan de installaties twintig jaar draaien. Maar de investeerders mogen slechts rekenen met een MEP-steun van tien jaar. Wat er daarna gebeurt, moeten ze zelf maar uitzoeken, want na tien jaar laat de regering het afweten. Dat is een onzekerheid die investeerders niet bepaald massaal over de streep zal trekken, maar dat hebben we wel nodig, niet alleen om de Europese doelstelling te halen, maar gewoon omdat het van vitaal belang is dat wij onze energievoorziening in voortvarend tempo verduurzamen.

Datzelfde geldt voor de in mijn ogen tamelijk bizarre bepalingen met betrekking tot de begrenzing van het aantal vollasturen als het gaat om energieproductie uit wind op land. Dat is op zichzelf al een vreemde eend in de MEP-bijt, want het is een subsidie op vermogen en niet op opbrengst. Het is een uitnodiging om windturbines neer te zetten, die zich meer richten op optimaal subsidierendement dan op optimaal energieproductierendement. De regering probeert dat te rechtvaardigen door een verhaal over windarme en windsterke gebieden in het land, dat vermoedelijk vooral ingefluisterd wordt door het BLOW-convenant met de provincies. Maar zoals de regeling er nu uitziet, laat het investeerders vooral in het onzekere. Dat is voor kapitaalbezitters nu eenmaal de voornaamste reden om er dan maar vanaf te zien.

Het lijkt mij heel goed te rechtvaardigen dat er in het algemeen wordt gewerkt met een MEP-subsidiebedrag gedurende een beperkt aantal jaren, en dat voor de duur dat de installatie daarna nog duurzame energie produceert een soort minimumsubsidiebedrag wordt uitgekeerd. Dat wordt zo links en rechts de MEP-plus genoemd. Als je de productie echt wilt stimuleren en investeerders over de streep wilt trekken, dan is dat een logische gedachtegang. Ik hoor graag van de regering waarom ze daar niet aan wil beginnen.

Dan nog iets over die bizarre vollasturenregeling. In Duitsland bestaat een systeem dat ook spreiding beoogt, in de praktijk werkt, voorzover ik ben geïnformeerd, en in plaats van een maximum aantal vollasturen werkt met een referentiesysteem. Ik begrijp niet waarom niet voor dit veel aantrekkelijker systeem wordt gekozen, temeer daar bij onze oosterburen inmiddels bewezen is dat dit de spreidingsdoelstelling mogelijk maakt. Ik heb vandaag vernomen dat de vorige week een ECN-rapport hierover beschikbaar is gekomen. Ik heb nog niet de gelegenheid gevonden om dat tot mij te nemen; ik zal dat voor morgenochtend nog zeker proberen te doen. Ik zou graag van de regering vernemen wat haar reactie is op dat rapport. Wat doet zij als blijkt dat de bezwaren tegen de huidige vollasturenregeling steekhoudend zijn? Is zij dan voornemens de uitvoeringsbesluiten zo aan te passen dat een aantrekkelijker systeem van subsidiering, bijvoorbeeld een systeem dat vergelijkbaar is met de opzet die in Duitsland gekozen is en werkt, mogelijk wordt?

Kortom, er zitten nogal wat haken en ogen aan dit nieuwe stimuleringssysteem, dat ondanks het grote belang van de zaak toch de sporen draagt van haastwerk. Juist ook die onzekerheden waren de reden waarom in de schriftelijke voorbereiding de Kamer de regering heeft gevraagd om inzichtelijk te maken met welke tussendoelstellingen zij in de periode tot 2010 wil komen tot het beoogde resultaat, namelijk 9 procent van de verbruikte energie in Nederland duurzaam produceren. De regering wil zich daar niet op vastleggen, daarbij verwijzend naar de grilligheid van de markt en allerhande onvoorspelbare internationale ontwikkelingen.

Ik vind dat eigenlijk niet kunnen. Door het in het vage te houden valt door de politiek de komende jaren niet goed te beoordelen of het nu voorgestelde stimuleringssysteem ook echt werkt en de doelstellingen daadwerkelijk dichterbij brengt. Er is dan altijd wel een internationaal argument, dat buiten onze macht ligt en dat zal verklaren dat het ondanks onze goede intenties maar niet wil lukken. Dat zou je niet moeten willen; we hebben wat dat betreft slechte ervaringen met niet gehaalde milieudoelstellingen. Ambities op het terrein van duurzaam bouwen, de consumptie van duurzaam geproduceerd hout, ze zijn allemaal neergelegd zonder dat de regering zich daarbij verplichtte tot controleerbare tussenstappen waarmee zij deze doelen dacht te bereiken, waardoor het beleid zich vooral kenmerkte door goede bedoelingen en nergens controleerbaar houvast vond. Mijn fractie meent dat we zo'n risico bij zoiets cruciaals als duurzame energie niet moeten nemen. Daarom lijkt mij het van belang dat de regering alsnog komt met controleerbare

tussendoelen, zodat zij daar ook op aangesproken kan worden in de toekomst.

Gezien de knelpunten en onzekerheden die met de MEP en de uitvoeringsregelingen samenhangen, lijkt het mij bovendien van het uiterste belang dat de regering de MEP jaarlijks gaat evalueren en deze evaluatie vergezeld met beleidsconclusies aanbiedt aan het parlement. Op deze wijze kunnen tekortkomingen tijdig worden gesignaleerd en, indien noodzakelijk, worden gerepareerd. Ik verwacht van de regering op dit punt een aantal heldere toezeggingen.

Daarbij zou ik ook helderheid willen krijgen over wat nu precies de doelstelling is van de MEP. Is dat 9% verbruik van duurzame energie in ons land in 2010, of is dat -- en dat is iets ambitieuzer -- 9% productie van duurzame energie binnen onze economische zone? De verantwoordelijk staatssecretaris heeft zich tijdens de behandeling in de Tweede Kamer laten ontvallen dat de doelstelling 9% productie was, maar in de stukken wordt stevast verwezen naar de Europese verplichting van 9% verbruik. Het lijkt mij toe dat als je tot een systeem van productiestimulering overgaat, de doelstellingen ook gericht moeten zijn op die productie en niet louter op de consumptie.

Zoals de regering redeneert, is het theoretisch immers denkbaar dat wij weliswaar 9% duurzame energie in dit land produceren, maar dat de internationale marktontwikkelingen, waarnaar de regering steeds verwijst, het mogelijk maken dat de hier geproduceerde energie naar het buitenland verdwijnt, omdat het daar bijvoorbeeld een betere prijs oplevert. In dat geval zou er dus sprake zijn van een nieuw lek ofwel een omgekeerd lek. Dan subsidiëren wij dus het verbruik in andere landen. En hoewel wij elke kilowatt geproduceerde duurzame energie waar ook ter wereld toejuichen, lijkt het ons toe dat dit misschien wel een consequentie maar niet de bedoeling kan zijn. Ik zou graag van de regering vernemen of die mogelijkheid is uitgesloten. Is het zo dat elke gesubsidieerde kilowatt duurzame energie in Nederland wordt geconsumeerd of lopen wij het risico dat er nieuwe lekken naar het buitenland optreden?

Overigens is het vorige buitenlandlek nog steeds niet helemaal gedicht. De Tweede Kamer heeft daar uitvoerig met de regering over gedebatteerd en zij heeft ter oplossing meerdere scenario's aangereikt. De regering wilde deze duidelijkheid in de Tweede Kamer niet scheppen en kreeg mede daardoor de motie-Crone c.s. om de oren, waarin de regering wordt gevraagd om voor 1 juni 2003 aan de Kamer voor te leggen hoe de vergoeding conform artikel 36i wordt opgeheven, waarbij tegelijkertijd alle vrijkomende middelen worden aangewend voor verhoging van de MEP-bijdrage of, zoals ik zou bepleiten, voor het mogelijk maken van een MEP-plus-subsidiering.

Het is nu 2 juni. Waarschijnlijk is de brief van de regering mij ontgaan, maar ik ben ervan overtuigd dat de minister het niet erg vindt, mij in dezen bij te praten, want die duidelijkheid moet er nu toch echt komen. Er is alle reden, juist gezien het feit dat van bedrijven verwacht wordt dat ze investeringen doen, om vanaf de invoering

van de MEP volkomen helder te zijn over de wijze waarop het beleid er de komende jaren zal uitzien. Waarom iets boven de markt laten hangen dat in principe niemand wil? Kortom, ik krijg graag een klip en klaar antwoord op de vraag hoe de regering de motie-Crone cum suis wil uitvoeren.

Er is overigens nog iets dat de regering voor 1 juni zou ophelderen en dat is de nadere differentiëring in de subsidiering van biomassa; waarbij een onderscheid gemaakt wordt tussen vuile en schone biomassa. De eerste krijgt geen subsidie en de tweede wel. Dit is voor mijn fractie een belangrijk punt. De ambtsvoorganger van deze minister heeft meermalen aangekondigd het in principe met ons eens te zijn. Hij heeft ook laten weten dat hij voor 1 juni voorstellen zal doen. Ik heb begrepen dat deze voorstellen inmiddels bij de Tweede Kamer zijn gearriveerd, maar ik heb nog geen gelegenheid gehad om er kennis van te nemen. Ik krijg op dit punt graag een nadere uitleg van de minister.

Er zijn over dit wetsvoorstel tal van specifieke opmerkingen te maken. Dat is in de schriftelijke voorbereiding ook uitputtend gebeurd. Ik zal deze niet herhalen. Ik hoop wel dat de regering zich in de toekomst flexibel toont en luistert naar de problemen die het bedrijfsleven op tafel legt. Ik hoop ook dat zij de bereidheid toont om starre, achter de bureaus bedachte, regels te verfijnen.

Dat brengt mij meteen op een andere ergernis. Het is ongelooflijk ingewikkeld om in Nederland, of beter gezegd voor de Nederlandse kust, waar het al eeuwen bol staat van de wind, een groot windmolenpark aan te leggen. Ik sprak daar eerder al over. Iedereen wil dat, er zijn zelfs grote financiers voor, maar een waar moeras van regels, verordeningen, vergunningsvereisten en andere bureaucratische bezwaren verhinderen het vooralsnog.

Deze Kamer heeft twee weken geleden minister De Boer uitgezwaaid met een spoedwet wegverbreding. Wij waren daar geen voorstander van om de simpele reden dat zij de files slechts tijdelijk zal beperken en dus handenvol geld kost met weinig resultaat. Dat geld kan beter worden besteed. Wij introduceren nu een stimuleringssysteem voor de productie van duurzame energie, waarmee wij de komende jaren echt een slag willen maken als het gaat om de productie van duurzame energie. Het vertrouwen in de ambities van de regering om op dit terrein ook echt een sprong voorwaarts te maken zou, aanmerkelijk toenemen als de regering zich niet alleen zou inzetten voor de uitbreiding van het asfalt via spoedwetten, maar ook een spoedwet aanleg windmolenparken op de Noordzee zou lanceren. Ik heb vernomen dat een ambtelijke commissie onderzoekt welke obstakels de huidige wetgeving met zich brengt. Wanneer rapporteert deze commissie? Heeft zij mede als opdracht spoedwetgeving op dit terrein voor te bereiden? Met een spoedwet introduceert de regering niet alleen een subsidiesystematiek, maar geeft zij ook op een andere wijze aan dat het haar ernst is, dat ze haast heeft, dat ze resultaat wil zien. Helaas heb ik daarover in het regeerakkoord weinig kunnen lezen. De term "duurzame energie" komt er niet in voor, dat zegt al genoeg. Wellicht

kan de regering hier melden dat dit een omissie was, omdat de tekst zeer snel moest worden opgesteld. Ter herinnering wijs ik erop dat -- het is een beetje flauw, maar ik doe het toch maar -- in het D66-verkiezingsprogramma wordt gepleit voor snelle realisering van een megawindmolenpark in de Noordzee.

Nog een punt van zorg, voor ik afsluit, en dat betreft de zonne-energie. Eigenlijk zegt de regering dat wij dat hier in Nederland maar moeten vergeten. Dat is een conclusie die wel overeenkomt met de common sense dat er in ons natte kikkerlandje toch maar weinig zon zou zijn, maar die mij veel te negatief is. Ik heb mij wel eens laten uitleggen, dat als de regering begin jaren negentig had besloten om alle woningen op VINEX-locaties te laten voorzien van een substantieel aantal zonnepanelen, al een behoorlijk deel van onze duurzame energieproductie nu gerealiseerd zou zijn. Dat geeft aan dat je, als je voortvarend en visionair te werk gaat, op termijn ook op dit terrein wel belangrijke resultaten kunt boeken. De regering is daar veel te negatief over en slaat daardoor het klimaat dood om hier denkkracht, innovatie en creativiteit in te investeren. Dat is doodzonde, omdat de ontwikkeling wel eens zo kan zijn dat over vijf jaar de balans veel positiever wordt en de mogelijkheden van zonne-energie groter zijn dan wij nu denken. En als dat zo is, dan worden wij door de effecten van de MEP op achterstand gezet. Daarom verzoek ik de regering om nog eens apart te kijken naar de vraag welke inspanningen wij ons de komende jaren op het terrein van de zonne-energie moeten getroosten om te voorkomen dat wij de boot missen.

Ik rond af. De MEP moet nu snel aangenomen worden. Wij zullen daartoe morgen het besluit nemen en enigszins tandenknarsend zal mijn fractie daarin mee gaan. Wij staan niet te juichen. Wij verwachten van een regering meer dan dat ze angstvallig aan de rem gaat hangen. Wij verwachten flexibiliteit, creativiteit en de bereidheid om mee te denken als er vanuit de markt van duurzame energieproducenten reële bezwaren worden geuit. Een MEP zonder een MEP-plus is eigenlijk een MEP-min. Het zou een goede start zijn van een nieuwe minister als hij tijdens zijn eerste optreden in het parlement in deze politieke hoedanigheid, iets van dat elan laat zien. Hij is dat ook aan zijn partij verplicht. Het gaat hier immers niet zomaar om weer een Europese verplichting, maar om een kwestie van vitaal belang voor ons bestaan. Die overtuiging zou ook uit het handelen van de regering moeten spreken. Wij zijn dan ook buitengewoon benieuwd naar de maidenspeech van de minister van EZ morgen in deze Kamer.

Mevrouw **Bierman-Beukema toe Water** (VVD): Voorzitter. Ik begin met een bemoedigend woord in de richting van de nieuwe minister. De wetsvoorstellen MEP en OEPS zijn tot stand gekomen onder verantwoordelijkheid van drie bewindspersonen. Collega Hofstede zei dit al. Tegen de tijd dat je als Eerste-Kamerlid daarmee aan de slag gaat, zijn dat lijvige dossiers geworden. Het is treffend om te zien, als je die stapels doorwerkt, hoezeer elke keer dat er een nieuwe bewindspersoon aantrad, zowel de stijl als de inhoud van

het geschrevene drastisch veranderde. Dat is dus het werk van steeds dezelfde ambtenaren die, mits de lijn en de wensen van hun politieke baas maar duidelijk zijn, er ook in slagen, die goed te bedienen. Deze dossiers illustreren dan ook als geen ander dat het niet zomaar de vierde macht is die aan de knoppen draait.

Mijnheer de voorzitter. Terzake. "Gestage groei energiebehoefte brengt wereldmilieu in het nauw", zo luidde dezer dagen de kop in de Staatscourant bij het verschijnen van een toekomstverkenning tot 2030 gemaakt in opdracht van de Europese Commissie. De groeiende energiebehoefte van de wereldbevolking, hoofdzakelijk bevredigd met fossiele brandstoffen, maakt dat de uitstoot van kooldioxide jaarlijks met ruim 2% zal groeien. De Europese uitstoot zal in 2030 naar verwachting 18% boven het niveau van 1990 liggen, terwijl op basis van de Kyotoafspraken juist voorgoed een dalende trend had moeten worden ingezet. Aldus het rapport.

Het zijn waarschuwingssignalen die de relevantie van het wetsvoorstel dat wij vandaag behandelen alleen maar onderstrepen. Wij moeten investeringen in de milieukwaliteit van de elektriciteitsproductie stimuleren en wij moeten dat doen op een manier die effectief en vooral kosteneffectief is. Wij moeten dat doen op een manier die acceptabel is voor de Europese Commissie en die in de pas loopt met de aanpak in andere lidstaten. Nederland heeft ambitieuze doelstellingen om de opwekkingscapaciteit van duurzame elektriciteit te vergroten. De Europese richtlijn verplicht ons om in 2010 een aandeel van 9% duurzaam elektriciteitsverbruik te halen, met een tussendoelstelling van 6% in 2005. Dat betekent een grote opgave, want eind 2002 bedroeg dat nog maar 1,5%. Nederland heeft als nationale doelstelling op het gebied van windenergie het realiseren van 1500 megawatt windvermogen op het land in 2010 en daarnaast zet de regering in op de realisatie van 6000 megawatt windenergie op zee in 2020 in de exclusieve economische zone.

Zal deze wet het krachtige en kosteneffectieve stimuleringsinstrument blijken te zijn, dat wij nodig hebben? Zal de verschuiving van vraag- naar aanbodstimulering en overbrugging van de onrendabele top investeerders over de streep trekken? En zo niet, wat is daar dan de oorzaak van? Een aantal beren ziet mijn fractie reeds nu op de weg. Zo loopt de bouw van windmolens op zee forse vertraging op. Verkeer en Waterstaat weigert de aanvragen voor de vereiste vergunningen in behandeling te nemen, zodat tot op heden slechts twee plannen zijn goedgekeurd. Afgezet tegen de nationale doelstelling, die inhoudt dat er in 2020 60 windmolenparken op zee moeten staan, baart ons dat grote zorgen.

De argumentatie dat de Vijfde nota ruimtelijke ordening nog niet is afgehandeld, kan in dat kader niet doorslaggevend zijn. De informatie in de memorie van antwoord over het B4-project, dat de mogelijkheden voor bekorting en vereenvoudiging van procedures met betrekking tot windprojecten moet verkennen, geeft ons hoop, zij het dat ook hier het betere de vijand van het goede kan zijn als deze aanpak ertoe leidt dat er voorlopig helemaal niets gebeurt. In de nadere memorie van antwoord wordt gesuggereerd dat in het kader van het B4-

project inzake gas- en windenergie ultimo 2003 oplossingsrichtingen in beeld zijn op basis waarvan eventuele wetgevingsacties gestart kunnen worden. Moeten wij daaruit opmaken dat de doorlooptijd van initiatief tot realisatie dankzij beter bestuur voor burger en bedrijf vooralsnog niet aanmerkelijk zal worden bekort? Daaraan gekoppeld is natuurlijk de vraag hoe realistisch het bereiken van de nationale doelstellingen volgens de minister op dit moment is.

Een ander probleem doet zich voor als bedrijven geen zekerheid hebben over de hoogte van het subsidiebedrag op het moment waarop zij de investeringsbeslissing moeten nemen. In de memorie van antwoord staat hierover: "Ik meen dat op het moment van het nemen van de investeringsbeslissing zekerheid gewenst is over de hoogte van het subsidiebedrag", maar uit de verdere tekst blijkt dat men niet verder wenst te gaan dan 1,5 jaar voorafgaand aan het jaar van ingebruikname van de installatie. De analyse van het ECN ten aanzien van de tijd die verstrijkt tussen de definitieve investeringsbeslissing en de daadwerkelijke start van een project, sterkt de minister in dit standpunt. Graag verneem ik van hem of de uitspraken van het ECN op dit punt niet een gemiddelde realisatietermijn betreffen, waardoor het voor grote projecten wel degelijk veel langer zou kunnen duren. Kan de minister zich niet vinden in het voorstel van het Platform bio-energie om nu de tarieven vast te stellen voor de jaren 2003 tot en met 2006 en daarna steeds drie jaar vooruit, zodat er geen gat valt?

Vooralsnog ontbrak een nadere onderverdeling binnen de categorie "grootschalige verwerking van biomassa". Graag hoor ik van de minister of inmiddels een beleidsstandpunt geformuleerd is naar aanleiding van het door de NOVEM en KEMA opgestelde rapport ter zake en of dit ook werkelijk nog deze week de Tweede Kamer heeft bereikt, zoals gesteld en zoals collega Van der Lans heeft gesuggereerd.

Enige bezorgdheid bestaat er bij de VVD-fractie over de evaluatie van deze wet, die eens per vier jaar wordt meegenomen met de evaluatie krachtens artikel 80 van de Elektriciteitswet. Gevraagd naar de criteria op basis waarvan de effectiviteit van het wetsvoorstel zal worden beoordeeld, stelt de minister dat niet gekeken zal worden naar het succes per optie, maar naar de gehele ontwikkeling van duurzame elektriciteit, elektriciteit uit warmtekrachtkoppeling en klimaatneutrale elektriciteit. De beoordeling van de effectiviteit van het wetsvoorstel zal dus in elk geval betrekking moeten hebben op het aanbod van deze vormen van elektriciteit in relatie tot de te bereiken doelstellingen, te weten: de Europese verplichting voor Nederland om ervoor te zorgen dat in 2010 9% van het elektriciteitsverbruik duurzaam is en de verplichting op basis van het protocol van Kyoto om de emissie van broeikasgassen in de periode 2008-2012 met 6% te reduceren ten opzichte van 1990. Het wetsvoorstel beoogt aan beide doelstellingen een belangrijke bijdrage te leveren, aldus de regering, maar hoe groot die bijdrage moet zijn, wordt niet aangegeven, noch per optie, noch voor de verschillende opties tezamen. Op welke gronden wordt dan vastgesteld of het op basis van deze wet

gevoerde beleid effectief is en met name of het voldoende effectief is? Ik krijg op dit punt graag een reactie van de minister.

Wij hebben zorgen op een aantal punten; die heb ik genoemd. Daarnaast ziet mijn fractie voornamelijk positieve kanten aan dit wetsvoorstel. Ik noem de verlegging van fiscale stimulering naar meer directe stimulering van het aanbod en daarmee van investering in Nederlandse productiecapaciteit. Door de onrendabele top van de opties die het meeste bijdragen aan de doelstelling op het punt van duurzame energie, te overbruggen, opdat groene stroom tegen een concurrerende prijs kan worden aangeboden, zal de vraag naar verwachting toenemen.

Wij hebben waardering voor het feit dat energieopwekking uit afvalverwerking in lijn met het landelijk afvalbeheerplan prioriteit krijgt en houdt, zij het dat een rendement van 26% gehaald moet worden om voor subsidie in aanmerking te komen. Het lijkt mijn fractie overigens alleszins redelijk dat in die rendementseis het eigen verbruik van elektriciteit van de installatie wordt meegeteld. Deelt de minister die mening?

Het beoogde systeem waarbij door de netbeheerder de feitelijk opgewekte hoeveelheid elektriciteit wordt gemeten en op basis daarvan een subsidie van maximaal 7 eurocent per kilowattuur wordt toegekend, lijkt goed uitvoerbaar. Ook het aspect van zelffinanciering buiten de begroting van Economische Zaken om lijkt ons aantrekkelijk. Het feit dat met deze regeling tot maximaal tien jaar zekerheid wordt geboden over de ontvangen subsidie achten wij een belangrijke verbetering uit het oogpunt van de stimulering van investeringen. Het is ook positief dat de Europese Commissie inmiddels haar goedkeuring aan het wetsvoorstel heeft gegeven. Wij onderschrijven de stelling in de nadere memorie van antwoord dat wij moeten streven naar een goed functionerende Europese groene markt, waarin de productie dáár plaatsvindt waar de beste mogelijkheden zijn. Het Nederlandse voorzitterschap in de tweede helft van 2004 zou zeker ook benut moeten worden om de Europese dimensie van die groene markt met andere lidstaten te bespreken.

Ten slotte is de aanzienlijke kostenbesparing die met deze aanpak wordt bereikt in deze economisch barre tijden ook niet te versmaden. Graag ontvang ik een reactie van de minister op mijn vragen en opmerkingen, met daarbij een indicatie van de datum van inwerkingtreding van deze wet; dat moet toch 1 januari aanstaande kunnen zijn...

De heer **Terlouw** (D66): Voorzitter. Aanvankelijk had ik mij voorgenomen om geen actieve bijdrage te leveren aan deze gedachtewisseling over het wetsontwerp MEP, omdat de voorbereiding ervan parallel liep met die van een ander wetsontwerp, met de vreselijke naam OEPS -- een reden om daar een lichte aversie tegen te hebben als je het op je bureau krijgt, maar waartegen wij ook aanzienlijk meer bedenkingen hadden. Om een aantal redenen ben ik echter van mening veranderd.

De eerste daarvan is dat ik mij de gelegenheid niet wilde laten ontnemen om deze nieuwe minister welkom te

heten. Voorzitter, staat u mij toe om een enkele persoonlijke noot aan mijn betoog toe te voegen. De heer Hofstede zei al dat dit mag in je laatste toespraak en u greep toen niet in, dus misschien mag ik mij ook zoiets veroorloven. De heer Brinkhorst en ik hebben elkaar zo dikwijls ontmoet op een politiek speelveld: in de Tweede Kamer, hij als staatssecretaris, ik als fractievoorzitter, later ik als minister en hij als fractievoorzitter, en in Europa, sprekend over milieuaspecten van verkeer en vervoer. Een dergelijke gelegenheid om mijn laatste toespraak in dit Huis met deze partijgenoot van gedachten te wisselen, was te mooi om te laten lopen.

Verder spreken wij met de nieuwe minister van energie. Dat hij energie heeft, kan ik hier onmiddellijk uit persoonlijke waarneming bevestigen. Er was een tijd dat hij mij 's ochtends bij het ochtendkrieken geregeld opbelde, waarbij ik dan net in mijn eerste slaap was. Dan moest ik vaststellen dat onze leefwijzen niet echt overeenkwamen, ook al waren wij partijgenoten met grotendeels parallelle politieke gedachten. Energie heeft minister Brinkhorst dus in grote mate, maar een andere reden om nu het woord te voeren is voor mij het uitspreken van de hoop en verwachting dat hij ook de minister van duurzame energie zal zijn. Ik spreek de wens uit dat minister Brinkhorst, als hij over vier jaar eventueel afscheid neemt, bekend zal staan als de minister van duurzame energie. De derde reden voor mijn wens om hier nog even te spreken is dat het onderwerp mij zo na aan het hart ligt. Het is immers erg belangrijk dat wij in onze verspillende samenleving ons veel meer gaan concentreren op de wijze waarop we onze energie produceren. Het is meer dan schandalig hoe wij de energie verspillen die in de loop van zoveel eeuwen is opgeslagen. Naar mijn weten verlaat 98% van de zonne-energie die de aarde bereikt, haar onverrichter zake. Van de overige 2% is in de loop van de vele miljoenen jaren een deel opgeslagen in de vorm van koolwaterstoffen. Die verbruiken wij nu in hoog tempo. Ik zeg hiermee niets nieuws, en toch is het noodzakelijk om dit af en toe te zeggen. Met onze enorm geavanceerde technologie kunnen wij zóveel, zelfs op het gebied van de levensprocessen is er enorm veel vooruitgang geweest. Het is dan vreemd dat wij niet in staat zijn om de zo bescheiden Kyoto-doelstellingen te halen. Het is ook vreemd dat wij 98% van de enorme hoeveelheden energie die dagelijks de aarde bereiken, laten vertrekken. Als 1% meer zou kunnen worden behouden, was het probleem opgelost. Wij zijn nog steeds niet in staat om zonne-energie te vertalen in biomassa. Wij zijn nog steeds niet in staat om elektriciteit op een fatsoenlijke manier te bewaren, anders dan in accu's en batterijen. Dat is zeer, zeer pover. Ik vind dat de industrienaties de komende jaren een enorme inspanning moeten leveren om althans de Kyotodoelstellingen te halen. Ik ben een groot vriend van Amerika; ik erger mij vaak aan de vele kritiek op en het weinige begrip voor Amerika. Eén ding begrijp ik echter werkelijk niet van Amerika: dat het land niet meedoet aan het verdrag van Kyoto.

Het is bemoedigend dat deze minister zijn ambtstermijn begint met de behandeling van dit

wetsvoorstel, dat de prachtige titel Stimulering van de milieukwaliteit van de elektriciteitsproductie draagt. Elektriciteit is een schitterende energievorm. Stel je eens even voor dat je het niet had in bedrijven, maar ook en vooral in huishoudens. Kijk eens hoe je het gebruikt en hoe schoon het is in het gebruik. In de productie is dat geenszins het geval en daar gaat het vandaag over. Wij spreken vandaag over het stimuleren van een schonere productie. Dat moet veel beter kunnen dan in dit wetsvoorstel staat. Dat is geen verwijt aan de minister, maar meer een verwijt aan de gehele samenleving.

Deze nieuwe minister is eigenlijk niet alleen minister van energie en hopelijk van duurzame energie, maar ook minister van Europa. Ik weet natuurlijk heel goed dat de directe verantwoordelijkheid anders ligt, maar er zijn zeer weinig Europeanen te vinden die zo zijn gespecialiseerd in de politiek-bestuurlijke aspecten van Europa als de heer Brinkhorst. Uit de stukken blijkt wederom dat er geen Europese harmonisatie plaatsvindt van de stimulering van de productie van duurzaam opgewekte elektriciteit. Er is wel een richtlijn inzake duurzame elektriciteit, met als doel om de grondslag te leggen voor een toekomstige kaderregeling van de Europese Unie. Er is reeds aan gerefereerd dat Nederland in 2004, als wij het voorzitterschap bekleden, misschien wat stappen op die weg kan zetten. Niettemin weten wij dat er tot in lengte van jaren nog geen harmonisatie van die stimulering zal zijn. Laten wij ons even een Europa voorstellen waar in zonnige landen als Spanje en Italië energie uit de zon wordt gehaald, in Portugal uit de getijdenbeweging, in de dichtbevolkte Noordwest-Europese industrielanden uit afval en biomassa, in Denemarken uit de wind en in Noorwegen uit water. Je kunt je zo een Europees palet voorstellen waar dat goed is geregeld, zoals de arbeidsverdeling in de loop der eeuwen zo veel beter is geregeld. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat landen niet ook andere dingen moeten doen, maar het zou zo veel efficiënter kunnen. Ik hoop van de minister te horen dat hij zijn kennis van Europa en zijn invloeden in Europa zal aanwenden om een stapje in die richting te doen.

Ten slotte, voorzitter, is dit ook de minister van de kenniseconomie. Zoals bekend is voor de kenniseconomie extra geld ter beschikking gekomen. Het is wel niet zo veel, maar het is ook niet niets. Een deel daarvan gaat naar het onderwijs, hetgeen broodnodig is, maar een deel ervan moet absoluut gaan naar innovatie en naar de kenniseconomie. Dat is de toekomst voor het Nederlandse bedrijfsleven, vooral voor het midden- en kleinbedrijf waar feitelijk zo weinig innovatie plaatsvindt. Ik wil de minister graag opwekken, daaraan zijn bijdrage te leveren. In het kader van dit debat hoop ik vooral dat hij een bijdrage levert aan de kenniseconomie in de vorm van energieopwekking op milieuvriendelijke wijze, op een wijze die recht doet aan wat in Kyoto is afgesproken. Dat onderzoek kan in Europa veel beter worden geharmoniseerd. Wij moeten geen dubbel werk doen; wij moeten in Europa samenwerken om het zo goed mogelijk van de grond te krijgen. Dat is een keuze, dat is een prioriteitstelling, dat is politiek.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De **voorzitter**: De minister van Economische Zaken zal morgenochtend om 10.00 uur antwoorden.
**

!Aanneming van werk!

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Aanvulling van titel 7.1 (Koop en ruil) van het nieuwe Burgerlijk Wetboek met bepalingen inzake de koop van onroerende zaken alsmede vaststelling en invoering van titel 7.12 (Aanneming van werk) (23095).**

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Justitie van harte welkom en ook de hem vergezellende regeringscommissaris voor het Burgerlijk Wetboek, professor Neleman.
**

De beraadslaging wordt geopend.

Voorzitter: Jurgens

Mevrouw **Le Poole** (PvdA): Voorzitter. Het wetsvoorstel waar wij vandaag over spreken kent een lange voorgeschiedenis. De minister verwijst er ook naar in de nadere memorie van antwoord. Daarbij heerste eenstemmigheid over de wenselijkheid van consumentenbescherming voor kopers van onroerend goed. Over de vraag hoe aan deze bescherming gestalte te geven bestonden verschillende ideeën. Tot in een laat stadium van de behandeling in de Tweede Kamer is hierover verschil van inzicht geweest. Het voorstel dat voorligt is, nadat het is aangenomen door de Tweede Kamer, in de juridische vakliteratuur uitvoerig bekritiseerd. In deze Kamer zijn alle woordvoerders, mede geïnspireerd door deze vakliteratuur, in de schriftelijke voorbereiding uitermate kritisch geweest.

Ook de PvdA-fractie heeft forse kritiek geuit. Zo hebben wij nog eens gevraagd waarom het geen beter idee is om bij de consumenten-tussenkoop in notariële tussenkoop te voorzien, zoals de meerderheid van de Tweede Kamer, aangevoerd door PvdA-woordvoerdster Willie Swildens, had gewild. Wij hebben ook gevraagd of het niet beter zou zijn om in het algemeen bij onroerendgoedtransacties een schriftelijkheidsvereiste te stellen. Waarom is niet geregeld wat minimaal de inhoud van de koopovereenkomst moet zijn? Wij hebben geconstateerd dat de bedenktijd die in het wetsvoorstel is voorzien heel kort is in vergelijking met de bedenktijd in andere wetten in Nederland en andere landen. Wij hebben geconstateerd dat niet is geregeld dat de koper op de hoogte is van zijn recht op bedenktijd. Wij hebben gevraagd waarom er geen gelijksoortige bescherming is

voor kopers van woonboten, woonwagens en dergelijke, terwijl de bewoners daarvan wel huurbescherming krijgen. Waarom, zo vroegen wij, krijgt alleen de koper bescherming en niet ook de verkoper, die ook een consument kan zijn? Waarom is een bedenktijd voorzien bij onderhandse executieverkoop?

Ook na de uitvoerige beantwoording in twee schriftelijke rondes is een aantal zaken onduidelijk gebleven. Zo begrijpen wij nog steeds niet, waarom een bedenktijd van slechts drie dagen gekozen is. We begrijpen wel, dat enige spoed wenselijk is, maar drie dagen in combinatie met de ontvangsttheorie van art.3:37 lid 3 BW is wel erg krap vergeleken bij de bedenktijd in andere wetgeving. De regering zegt in de nadere memorie van antwoord, dat ook in sommige andere landen sinds kort bedenktijden gelden bij de koop van een woning door een consument. Zijn die bedenktijden niet langer? Graag krijgen wij deze keer een antwoord, waaruit blijkt hoe lang die wachttijden zijn. Ook krijgen wij graag een toezegging dat, als deze wet wordt aangenomen, bij de evaluatie de vraag naar de wenselijkheid van de verschillen in duur van de bedenktijd in verschillende wettelijke bepalingen zal worden meegenomen en dat uitvoerig aandacht zal worden besteed aan de wijze waarop andere westerse landen gestalte geven aan de bescherming van partijen die niet handelen in beroep of bedrijf bij onroerendgoedtransacties. Ook de vraag waarom alleen kopers en niet verkopers bescherming verdienen, is ons inziens onvoldoende beantwoord. Nog afgezien van veranderingen in marktverhoudingen, doen zich in de praktijk gevallen voor, waarin de verkoper de underdog is. Ik denk dan aan die gevallen, waarin projectontwikkelaars percelen opkopen die liggen in een landelijk gebied dat mogelijk ontwikkeld wordt na wijziging van een bestemmingsplan. Zou de regering mij nog eens kunnen uitleggen waarom de bescherming van de verkoper in zulk soort gevallen overbodig is?

Ook het antwoord op de vraag waarom een bedenktijd vereist is bij onderhandse executieverkoop, vereist nadere toelichting. De KNB, de Koninklijke Nederlandse beroepsorganisatie, schetst in een recent faxbericht nog eens de problemen. Als de koop tijdens de bedenktijd wordt ontbonden, leidt dit tot het opnieuw opstarten van een veiling met daarbij verplichte openbare aankondiging met advertentiekosten en een uitstel van minimaal vier weken. De KNB vreest dat banken niet meer mee zullen werken aan onderhandse verkopen als zij met ontbindende kopers te maken krijgen. Dit is natuurlijk onwenselijk, omdat een onderhandse verkoop meer opbrengt dan een executieveiling. Zou de wettelijke bepaling op dit punt toch niet beter gewijzigd kunnen worden?

In de schriftelijke behandeling is de regering aan onze kritiek gedeeltelijk tegemoetgekomen, in die zin dat zij een aantal toezeggingen heeft gedaan. Toenmalig minister Korthals heeft toegezegd dat hij activiteiten zal ontwikkelen om te bevorderen dat het Amsterdamse systeem ook elders op basis van vrijwilligheid ingang zal vinden. Daarbij zal ook bevorderd worden dat het publiek voorlichting krijgt over de voordelen van een notariële

koopakte die immers ingeschreven kan worden in openbare registers. Deze minister heeft verder toegezegd dat hij voor voorlichting zal zorgen, waarmee er op wordt gewezen dat een langere bedenktijd mag. Hij heeft ook toegezegd te zullen bevorderen dat consumentenorganisaties voorlichting verzorgen over de bedenktijd en eveneens te bevorderen dat deskundigen wijzen op het bestaan van bedenktijd. Ook heeft hij toegezegd te bevorderen dat modelcontracten worden aangepast, in die zin dat bedenktijd en bevoegdheid van de koper om te ontbinden worden opgenomen in de modelcontracten, zodat de koper op de hoogte is of in ieder geval kan zijn van zijn bescherming. De minister heeft verder toegezegd bij de evaluatie de vraag te betrekken of in het algemeen een schriftelijkheidsvereiste zal worden ingevoerd voor kooptransacties met betrekking tot onroerende zaken. Hij zegde daarnaast toe bij de evaluatie aandacht te zullen besteden aan de vraag of aanvullende eisen moeten worden gesteld aan de inhoud van de koopovereenkomst en, zo ja, hoe. Graag zien wij dat op zijn minst al deze toezeggingen in dit plenaire debat worden herhaald. Daarbij horen wij ook graag dat voor zover de minister aanpassingen in standaardcontracten gaat bevorderen, hij aandacht besteedt aan de verstaanbaarheid voor de leek. De consument wijzen op zijn recht op een bedenktijd zal alleen effect kunnen sorteren als dit in duidelijke taal en letters gebeurt. Graag krijgen wij hierop een reactie van de regering.

Deze toezeggingen zijn een voor een min of meer de moeite waard. Zij zullen er enigszins toe bijdragen dat met name het meer alerte deel van het publiek op de hoogte is van zijn rechten. Zij zullen er verder toe bijdragen dat in het kader van de evaluatie verder wordt nagedacht over bepaalde punten die tot nu toe, helaas, zijn blijven liggen, zoals een algemeen schriftelijkheidsvereiste voor kooptransacties met betrekking tot onroerende zaken.

Tegelijkertijd zijn deze toezeggingen teleurstellend. Met sommige suggesties van ons en andere fracties lijkt de regering het eens te zijn. Zo zegt de regering in de nadere memorie van antwoord geen grote bezwaren te zien tegen eventuele uitbreiding van het schriftelijkheidsvereiste naar koop van onroerende zaken in het algemeen. De regering zegt dat de gedachte om aanvullende eisen te stellen aan de inhoud van de koopovereenkomst haar aanspreekt. Aanpassing van de wet op deze punten is heel eenvoudig. Wat de aanvullende eisen betreft, behoeft slechts een bepaling toegevoegd te worden, waarin staat dat de minister van Justitie bij algemene maatregel van bestuur aanvullende eisen kan stellen aan de inhoud van de koopovereenkomst. Het stellen van aanvullende eisen aan de inhoud van de overeenkomst is elders in onze wetgeving een bekende figuur. Wat het schriftelijkheidsvereiste betreft, gaat het alweer om het toevoegen van één bepaling. Beide toevoegingen zouden een aanzienlijke verbetering vormen van de juridische kwaliteit van het wetsvoorstel. Het gaat om technische wijzigingen, niet om politiek controversiële punten. Waarom is het eigenlijk nodig de evaluatie af te wachten? Wij hebben daarvoor geen goede argumenten gehoord. Mijn fractie hecht er dan ook sterk aan dat de

regering op deze punten wijzigingen toelegt zonder de evaluatie af te wachten.

Tot zover mijn bijdrage in eerste termijn. Wij wachten met belangstelling de antwoorden van de regering af.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Voorzitter. Voordat ik de opvattingen van de VVD over het wetsvoorstel uiteenzet, wil ik naar voren brengen dat het niet de keuze van de VVD is geweest het wetsvoorstel op de valreep tussen een oude en een nieuwe Kamer te behandelen. Maar het zij zo; wij doen het met genoegen.

Men zegt wel eens dat de koop van een huis de belangrijkste aankoop is die een mens in zijn leven doet. Dit zou moeten betekenen dat die koop voor de koper, de consument, met de nodige waarborgen is omgeven, maar daaraan lijkt het nogal te schorten. De regels betreffende de consumentenkoop zijn namelijk niet van toepassing op de koop van registergoederen en dus niet op de koop van woningen. Het wetsvoorstel beoogt die bescherming aan de koper te bieden. Ik zal in de bijdrage van de VVD aan dit debat allereerst kort stilstaan bij wat men bijna zou kunnen noemen de "levensloop" van dit wetsvoorstel. Vervolgens zal ik nader ingaan op de consumentenbescherming die door het wetsvoorstel wordt geboden. Daarna zal ik nader ingaan op de stelsels voor de koop van onroerend goed die in enkele ons omringende landen gelden. Tot slot zal ik de visie van de VVD op de consumentenbescherming bij de koop van onroerend goed ontvouwen.

In de nadere memorie van toelichting geeft de minister het zelf aan: aan het wetsvoorstel is een langdurige voorbereiding voorafgegaan. Gedurende die lange periode van voorbereiding wisselden de inzichten over de bescherming van de consument-koper nogal. Dient die bescherming te worden gerealiseerd door het wettelijk verplicht stellen van een notariële koopovereenkomst of moet worden gekozen voor een schriftelijke obligatoire overeenkomst met een bedenktijd?

Consumentenorganisaties, de regeringscommissaris en anderen gaven medio jaren tachtig de voorkeur aan het inschakelen van de notaris. Later wijzigde de opvatting van onder anderen de consumentenorganisaties en werd gekozen voor de bedenktijd. Met het wetsvoorstel heeft de regering gekozen voor een schriftelijke obligatoire overeenkomst met een bedenktijd van drie dagen.

Nog tijdens de behandeling in de Tweede Kamer werd het verschil van inzicht over de wijze waarop de consument-koper beschermd dient te worden manifest. Er werd een motie-Swildens-Rozendaal, een combinatie van het CDA en de PvdA, ingediend met als strekking dat voor de koop van onroerend goed een notariële koopovereenkomst was vereist. De toenmalige minister van Justitie Korthals, inderdaad VVD, liet aan de Kamer weten het wetsvoorstel te zullen intrekken, wanneer de motie in stemming werd gebracht. De motie werd daarop ingetrokken.

Het wetsvoorstel beoogt de consument-koper van onroerend goed te beschermen. Die consumentenbescherming is in het wetsvoorstel niet alleen

gevonden door de eis te stellen dat de koop in schriftelijke vorm moet worden aangegaan, maar ook door ten behoeve van de koper een bedenkt termijn van drie dagen in te voeren. Het wetsvoorstel ziet niet op de bescherming van de consument-verkoper. Ook de vertegenwoordiger van de PvdA heeft er zojuist op gewezen. Laten wij wel wezen: de consument-koper van vandaag is de consument-verkoper van morgen en ook de consument-verkoper verdient bescherming. Die bescherming wordt in het wetsvoorstel voor beide partijen geboden door de eis te stellen dat de obligatoire overeenkomst schriftelijk is.

Maar wat is de mate van bescherming van de drie dagen bedenkt termijn? Voor de consument-verkoper biedt de bedenkt termijn geen bescherming. Voor de consument-koper is de bedenkt termijn van drie dagen een wassen neus. In die korte periode is het nauwelijks of niet mogelijk bouwtechnische deskundigen te raadplegen, een eventueel milieuraapport te laten opmaken en allerlei andere nuttige c.q. nodige adviezen in te winnen. Zoals de minister aanstipt in de nadere memorie van toelichting is de bedenkt termijn van drie dagen er vooral op gericht dat kopers zich op het laatste moment kunnen ontdoen van impulsaankopen. De koper die de nacht na het ondertekenen van de schriftelijke overeenkomst gillend wakker wordt uit de nachtmerrie van het huis dat als een molensteen om zijn nek hangt, is ermee geholpen. Maar dat is het dan ook. De koper heeft bovendien slechts drie nachten voor de nachtmerrie.

Kortom, het is niet een echt effectieve vorm van consumentenbescherming. De bescherming van consument-koper en consument-verkoper zou wel effectief kunnen worden geboden door de notaris bij de obligatoire koopovereenkomst in te schakelen. Vanuit zijn opleiding en beroepsplicht is de notaris de aangewezen deskundige om beide partijen onafhankelijk over de inhoud van de overeenkomst en al hetgeen daarbij komt kijken te adviseren. Daardoor kunnen bij het opstellen van de schriftelijke koopovereenkomst zowel de belangen van de consument-koper als die van de consument-verkoper beschermd worden. Dit systeem is al vele tientallen jaren gemeengoed in Amsterdam en werkt daar uitstekend en tot tevredenheid van alle betrokken partijen: kopers, verkopers en makelaars.

De minister vreest dat door het inschakelen van de notaris de kosten voor de aankoop van onroerend goed voor consumenten zullen stijgen als gevolg van de monopoliepositie van de notaris. Bovendien beperkt de verplichte inschakeling van de notaris de vrije keuze van de koper. Hij kan er niet omheen een bepaalde functionaris, de notaris, in te schakelen. Uit de daarover beschikbare gegevens blijkt niet dat het notariaat te Amsterdam misbruik maakt van de positie die het daar heeft bij onroerendgoedtransacties. Integendeel, het systeem werkt daar goed.

Begrijp mij goed, ik sta hier niet om de belangen van de beroepsgroep van de notarissen te verdedigen. Daartoe is de beroepsgroep zelf mans genoeg. Wat ik wel sta te verdedigen, is de bescherming van de consument-koper en consument-verkoper bij de totstandkoming van een overeenkomst. Het gaat om bescherming door een

jurist, de notaris, die verstand van zaken heeft, wiens beroepsplicht meebrengt dat hij partijen deskundig voorlicht en die bovendien in een later stadium sowieso betrokken is bij de transportakte. Ik bevind mij in goed gezelschap. In de literatuur wordt gepleit voor de notaris in plaats van de bedenktijd. Ik wijs ook op het artikel van Kroes en het proefschrift van Damming. De vraag is of en, zo ja, hoe de VVD de notariële tussenkomst bij de obligatoire koopovereenkomst van onroerend goed wil concretiseren. Ik kom daar in het vervolg van mijn betoog op terug.

Hoe is het gesteld met de wettelijke regeling betreffende de koop van onroerend goed in de ons omringende landen? In de nadere memorie van antwoord vermeldt de minister op pag. 16 dat in Denemarken, Duitsland, Frankrijk en Oostenrijk bedenktijden gelden ingeval van de koop van een woning door een consument. Wij hebben gegevens ontvangen van de Koninklijke Notariële Broederschap. Daarnaast hebben wij informatie gevraagd aan deskundigen die niet tot deze beroepsorganisatie behoren. De uitkomst bleek hetzelfde. Mijn connecties met de Leidse universiteit zijn wat dit betreft heel fortuinlijk.

In België is de koopovereenkomst vormvrij. De inschrijvingsakte moet notarieel. In Duitsland is zowel de koopovereenkomst als de transportakte notarieel. Bij de verkoop van een instelling aan een consument geldt een bedenktijd van 14 dagen voor de koper-consument. In Frankrijk is de koopovereenkomst vormvrij. De inschrijvingsakte moet er notarieel. In Griekenland moeten zowel de obligatoire koopovereenkomst als de leveringsakte notarieel. Er volgt inschrijving in registers. In Italië doet een schriftelijke koopovereenkomst het eigendom overgaan. Voor werking ten opzichte van derden is inschrijving van de notariële akte in de registers vereist. In Oostenrijk is de koopovereenkomst vormvrij. De leveringsakte moet notarieel of onderhands. In Spanje hoeft noch de koopovereenkomst noch de transportakte notarieel, maar voor de inschrijving in openbare registers is een notariële akte vereist. In Zwitserland moet zowel de koopovereenkomst als de transportakte notarieel worden vastgelegd. In Groot-Brittannië, Zweden en Denemarken is deze vergelijking wat moeilijker te maken, want deze landen kennen geen notariaat. In Zweden zijn er meestal twee overeenkomsten, waarbij de tweede de eigendom doet overgaan en de handtekeningen daaronder gelegaliseerd moeten worden door twee getuigen. Ik denk dat ik hiermee mijn opsomming kan staken.

In ieder geval is duidelijk dat de bedenktijden waarnaar verwezen wordt op pagina 16 van de nadere memorie van antwoord, niet direct gesignaleerd zijn. Het moge duidelijk zijn dat het door de regering voorgestelde systeem van een bedenktijd in plaats van notariële tussenkomst voor de koop van een onroerend goed minder conform de wettelijke regelingen in de ons omringende landen is dan de minister het doet voorkomen in de nadere memorie van antwoord.

Waar leidt dit alles nu toe? De PvdA en in de schriftelijke vragen het CDA hebben het idee naar voren gebracht van het minimumcorpus, ofwel aanvullende eisen

stellen aan de inhoud van de koopovereenkomst. Ik heb daaruit begrepen dat de schriftelijke overeenkomst aan een aantal verplichte vereisten moet voldoen die meer omvatten dan slechts de koopprijs, partijen, object, datum en dergelijke. Zoals gezegd, het zijn aanvullende eisen. Uit de nadere memorie van toelichting leid ik af dat de minister deze suggestie niet tot de zijne maakt. Ik ben het met hem eens, dat dit inderdaad niet de weg is die wij moeten bewandelen. Is een koopovereenkomst waarover tussen beide partijen wilsovereenstemming bestaat en waarvoor de drie dagen bedenktijd is verstreken, bijvoorbeeld opeens ongeldig als de notaris bij het opstellen van de transportakte vaststelt dat niet aan het minimumcorpus is voldaan? De weg van het minimumcorpus -- ik hanteer de terminologie die al eerder door de vertegenwoordiger van het CDA is gebruikt -- lost naar de mening van de VVD niets op.

De VVD pleit voor de tweewegenleer. In het bestuursrecht is dat een bekend begrip, maar ik voer het nu in als noviteit met een geheel andere inhoud in het burgerlijk recht. Wat houdt dat dan in? Het lijkt de VVD een goede gedachte om in de wet op te nemen dat er twee mogelijkheden zijn bij de koop van onroerend goed door een consument. Er kan gekozen worden uit twee wegen. De ene weg is de notariële schriftelijke koopovereenkomst; dan geldt geen bedenktijd, want er is dan al voldoende bescherming voor de consument, ook voor de consument-verkoper. De andere weg is de gewone schriftelijke koopovereenkomst met bedenktijd. Dan zou de VVD een reële bedenktijd willen bepleiten, namelijk ongeveer zeven dagen in plaats van de drie dagen waarvan wij hebben vastgesteld dat je daar niet veel mee kunt. Mijn fractie wacht de beantwoording door de minister met buitengewone belangstelling af.

De heer **Van de Beeten** (CDA): Voorzitter. In de nadere memorie van antwoord heeft de minister nog eens uitvoerig de voorgeschiedenis van dit wetsvoorstel geschetst, toegespitst op het politiek en rechtspolitiek belangrijke punt van de keuze voor de bedenktijd en tegen de verplichte inschakeling van de notaris.

Mijn bijdrage aan het debat van vandaag begin ik met enkele opmerkingen en vragen op dit punt. Daarna wil ik enkele aspecten aansnijden die te maken hebben met de deugdelijkheid van het wetsvoorstel. In het derde deel van mijn bijdrage stel ik enkele onderwerpen aan de orde met het doel om in deze plenaire behandeling de puntjes op de i te zetten over de uitleg van enkele wetsbepalingen. Ik sluit mijn bijdrage af met een voorlopige conclusie.

In de eerste plaats dus de politieke keus voor de bedenktijd. Het dominante motief voor de bedenktijd is consumentenbescherming. De vraag is echter, op welk punt de bedenktijd de consument bescherming biedt. In de nadere memorie van antwoord wijst de minister erop, dat in de loop van de tijd het accent in de discussie over de consumentenbescherming bij koop van onroerend goed verschuift. De minister noemt de redenen daarvoor: de tweezijdige bemiddeling werd afgeschaft, model koopcontracten werden ontwikkeld in overleg met organisaties van belanghebbenden en

consumentenorganisaties en andere adviseurs speelden een steeds belangrijkere rol bij de voorlichting van kopers. De nadere memorie zegt dan: “Bovendien bleek, aldus de consumentenorganisaties, dat het zwaartepunt van de problemen achteraf niet lag bij punten in juridische sfeer waar de notaris mogelijk problemen had kunnen voorkomen, maar bij verborgen gebreken, hoger dan voorziene kosten van het herstel van bestaande gebreken, meer dan voorziene hinder (burenoverlast) e.d.”.

Ik kan dit standpunt van de consumentenorganisaties onderschrijven, maar ik vermag niet in te zien dat deze zeer relevante praktische aspecten van de koop van onroerend goed dwingen tot de conclusie dat er een bedenktijd moet komen, temeer daar deze bedenktijd slechts drie dagen bedraagt. Ik zie slechts één concreet beschermend effect van de bedenktijd en dat is bescherming tegen een overhaaste beslissing. De minister betoogt in dit verband dat kopers ook al voor het sluiten van de koopovereenkomst -- de bedenktijd gaat immers pas in, nadat de akte door beide partijen is getekend en aan de koper ter hand is gesteld -- de gelegenheid hebben om zich van deskundig advies te voorzien, onder andere op het punt van de bouwkundige toestand van een woning of het risico van bodemvervuiling. Dit argument snijdt naar mijn mening om verscheidene redenen geen hout.

In de eerste plaats betekent inschakeling van een deskundige dat een koper kosten moet maken. Ik acht het uiterst onwaarschijnlijk dat een consument al kosten gaat maken voor een bouwkundig of een milieukundig onderzoek, indien onzeker is of de koop wel gesloten wordt. In de tweede plaats hebben ook bouwkundigen en milieudeskundigen tijd nodig om een onderzoek te verrichten en vervolgens op een deugdelijke manier te rapporteren. Zelfs als een koper de kosten van een dergelijk onderzoek al zou maken vóórdat een koopakte tot stand is gekomen, is het onwaarschijnlijk dat de drie dagen bedenktijd voldoende is om vervolgens aan de hand van een deskundig advies te besluiten al dan niet tot ontbinding van de koop over te gaan.

Ik zie dus geen reden om terug te komen van mijn stelling: de bedenktijd beschermt uitsluitend tegen een impulsaankoop en meer niet. Ik geef toe dat dit op zich winst is ten opzichte van het huidige recht, maar ik constateer dat het niet tegemoet komt aan de problemen die de consumentenorganisaties signaleren, namelijk inzake verborgen gebreken, hogere dan voorziene kosten van herstel van bestaande gebreken en meer dan voorziene hinder e.d. Het ter vermindering daarvan benodigde onderzoek vergt een veel langere bedenktijd, ook meer dan vijf of acht dagen die wel eens is genoemd; zelfs de veertien kalenderdagen voor koop op afstand van financiële diensten zou nog wel eens aan de krappe kant kunnen zijn. Een dergelijk lange termijn zou echter voor de verkoper buitengewoon bezwarend zijn en ligt dus niet voor de hand.

De conclusie moet dan ook zijn dat het niet goed mogelijk is om een consument zo vergaand te beschermen, dat deze in staat is voorafgaand aan het sluiten van de koopovereenkomst respectievelijk voorafgaand aan het einde van de bedenktijd zich een goed beeld te vormen van

de bouwkundige en milieukundige toestand van de woning die hij of zij denkt te kopen.

Aan de minister kan worden toegegeven dat ook de notaris daarin geen verandering brengt, ook niet als hij verplicht zou worden ingeschakeld bij de totstandkoming van de koopovereenkomst. Dat ligt echter een slag anders wanneer het gaat om de juridische consequenties van regelingen die in de koopovereenkomst zijn opgenomen of er juist niet in zijn opgenomen. Daarbij gaat het vaak om gebreken, onderhoud en milieuaspecten.

Het model van de Raad voor onroerende zaken, het model koopcontract dat ook door bijvoorbeeld door de Nederlandse Vereniging van makelaars wordt gehanteerd, bevat op dit punt clausules die voor de consument niet bepaald eenvoudig te lezen zijn. Dat geldt zelfs voor makelaars. Dat brengt mij dan ook bij de vraag of, aangezien noch de notaris, noch de makelaar praktische problemen als vaststelling van verborgen gebreken en andere risico's kan oplossen, hij de koper dan toch ten minste adequate voorlichting zou kunnen geven over de inhoud van het contract en met name over de juridische consequenties ervan. Het is toch wel van enig belang of een koper een koopcontract tekent dat, als er gebreken worden geconstateerd, in ieder geval geen juridische belemmeringen opwerpt om verhaal te halen bij de verkoper.

Het laatste klemmt te meer, omdat de wet weliswaar een schriftelijke overeenkomst, en nog meer specifiek: een door beide partijen ondertekende akte, als eis stelt, maar over de inhoud van die akte niets voorschrijft. Het kan dus gaan om een zeer summier overeenkomst. De notaris zou de koper kunnen wijzen op de consequenties daarvan en de koper uitleg kunnen geven over de betekenis van de regels van aanvullend recht die de koop zullen beheersen. Ik kom op dat aspect van de inhoud van de akte nog te spreken onder het chapter van de deugdelijkheid van dit wetsvoorstel.

Een belangrijk argument tegen een verplichte inschakeling van de notaris is de beperking van de keuzevrijheid van de consument en de kostenverhoging die het gevolg zou zijn van die verplichte inschakeling. In het nader voorlopig verslag heb ik de minister de vraag voorgelegd of uit die door hem geopperde bezwaren de conclusie moet worden getrokken dat de MDW-operatie betreffende het notariaat is mislukt, omdat dan kennelijk de door het laatste kabinet-Kok beoogde concurrentie tussen notarissen onderling niet tot stand is gekomen.

Tegen deze door mij geopperde conclusie heeft de minister zich vervolgens fervent geweerd in de nadere memorie van antwoord met een verwijzing naar zijn brief van 19 februari 2003 aan de Tweede Kamer naar aanleiding van het rapport van de Commissie monitoring notariaat. De minister stelt dat de consument grotere keuzemogelijkheden heeft gekregen, dat de toegankelijkheid is toegenomen en dat het in financieel opzicht voor de consument loont om te kiezen vanwege de tariefdifferentiatie. Uit het eindrapport van de Commissie monitoring notariaat kan ook worden afgeleid dat er in toenemende mate door kopers wordt onderhandeld met de notarissen over de te hanteren prijs van de transport- en

hypotheekakte, zij het -- dat moet volledigheidshalve wel worden opgemerkt -- dat dit bij kopers in het lagere segment van de markt het minst is toegenomen.

De minister zegt in de nadere memorie van antwoord, op pagina 6 onderaan en pagina 7 bovenaan, dat de notaris vanwege de verdergaande dienstverlening een vergoeding zal vragen voor de extra werkzaamheden, zodat de totale kosten voor de koper van een woning hoger zullen worden dan thans het geval is. Daar voegt de minister nog aan toe dat zo'n ontwikkeling van stijgende tarieven niet wordt gemitigeerd, doordat de consument ervoor kan kiezen zich door een andere beroepsbeoefenaar te laten bijstaan. Het komt mij voor dat de minister -- dat is met name bij dit weer gevaarlijk -- zich hier toch op glad ijs bevindt. Men kan moeilijk volhouden dat er enerzijds een grote mate van tariefdifferentiatie is ontstaan door onderhandelende kopers en dat de verplichte inschakeling van de notaris bij het sluiten van de koopovereenkomst in totaal tot hogere kosten anderzijds zal leiden. De onderlinge concurrentie tussen notarissen moet er toch voor kunnen zorgen dat de kosten van koop plus hypotheek plus transport niet hoger zullen uitpakken dan de kosten van hypotheek plus transport.

Ik geef op zichzelf toe dat de verplichte inschakeling van de notaris bij de koop tot extra werkzaamheden zal leiden. Hij zal met name voorlichting moeten geven aan de koper; maar ook aan de verkoper. Waar het gaat om researchwerk is dat alleen maar een verschuiving in de tijd, omdat dat bij transport so wie so moet plaatsvinden. Ik zou mij zelfs kunnen voorstellen dat een verplichte inschakeling van de notaris ertoe leidt dat de kosten van de koopovereenkomst tussen de koper en de verkoper gedeeld zullen worden, juist ook omdat de notaris mede de verkoper adviseert. In ieder geval zal dat een punt van onderhandeling worden tussen koper en verkoper.

Kortom, het standpunt van de minister op dit onderdeel van het debat maakt op mij geen consistente indruk. Ik zou de minister dan ook willen uitnodigen overtuigend te beargumenteren waarom de verplichte inschakeling van de notaris bij de totstandkoming van de koopovereenkomst zo ongewenst is als hij tot dusverre heeft volgehouden.

Ik kom thans bij de aspecten die de deugdelijkheid van het wetsvoorstel betreffen. Dat is ten eerste het schriftelijkheidsvereiste en de invulling daarvan. Op zichzelf is het stellen van de eis van een schriftelijke overeenkomst een element dat zowel de koper als de verkoper meer zekerheid biedt. Ik moet echter constateren dat de op zichzelf door alle partijen gewenste grotere zekerheid in de vorm van de schriftelijke overeenkomst uitloopt op juist een toegenomen rechtsonzekerheid. In de wet zelf is niet te vinden wat precies in de akte moet komen te staan. Desgevraagd heeft de minister geantwoord, dat dit in ieder geval zaken moeten zijn zoals object, prijs en de personalia van koper en verkoper. Voor de hand liggend noemt hij dan vervolgens bedingen over de zakenrechtelijke toestand, obligatoire beperkingen, publiekrechtelijke beperkingen, financiering, garanties, bouwtechnische toestand etc. Voor de hand liggend, maar

niet verplicht, alhoewel ze voor in ieder geval de koper van grote betekenis zullen zijn. Desgevraagd heeft de minister ook nog geantwoord, dat het naar zijn mening niet noodzakelijk is om de leveringstermijn, de hoegrootheid van het perceel, of de prijs kosten koper dan wel vrij op naam is en de verdeling van de koopprijs over onroerende zaken en meeverkochte roerende zaken in die akte te vermelden, omdat dit geen kernbepalingen zijn. Het schriftelijkheidsvereiste in dit wetsvoorstel eist dus niet, dat deze elementen in de koopakte worden vermeld.

Dit antwoord is buitengewoon onbevredigend en leidt mijns inziens ook tot een belangrijke, zo niet onaanvaardbare mate van rechtsonzekerheid. Bij transacties van onroerend goed is de leveringstermijn een buitengewoon belangrijk aspect. Ook duidelijkheid over de hoegrootheid van het perceel en over de vraag of de uitgedrukte prijs er een is kosten koper dan wel vrij op naam acht ik toch echt van wezenlijke betekenis bij een wetsvoorstel dat het schriftelijkheidsvereiste vastlegt ten behoeve van consumentenbescherming. De reactie van de minister in de nadere memorie van antwoord laat zoveel ruimte voor debat over de vraag of een schriftelijk opgemaakt stuk nu wel of niet een akte is in de zin van dit wetsvoorstel, dat er in de praktijk veel procedures en veel onzekerheid voor consumenten uit zullen voortvloeien.

Verderop zegt de minister in de nadere memorie van antwoord, dat ook bij het verplicht opnemen van bedingen in de akte op de genoemde punten geschillen zullen optreden, omdat achteraf verschillende interpretaties denkbaar zijn. Indien de koopakte door de notaris zou worden opgesteld, lijkt mij dat risico al aanzienlijk geringer. Bovendien is het altijd beter om een akte te hebben waarin de belangrijkste punten tenminste minimaal geregeld zijn, dan wanneer er niets geregeld is over wezenlijke zaken zoals leveringstermijn, prijs kosten koper etc. Het gaat hierbij immers om een wetsvoorstel dat consumentenbescherming beoogt. Voorlichting, zoals de minister in de nadere memorie van antwoord oppert, is daarvoor echt geen oplossing.

De conclusie dringt zich dan ook op, dat de onzekerheid over de inhoud van de akte -- en die schriftvorm is een noodzakelijke voorwaarde voor hanteerbaarheid van de bedenktijd -- die bedenktijd ondermijnt. Indien immers achteraf vastgesteld zou worden, dat de opgemaakte akte geen afdoende schriftelijke overeenkomst is, is er ook na ommekomst van de bedenktijd niet een beide partijen bindende koopovereenkomst tot stand gekomen. Het is geen grote opgave om situaties te bedenken waarin hetzij de koper, hetzij de verkoper straks zich erop zal beroepen dat de akte niet voldoet aan het schriftelijkheidsvereiste en daarom de bedenktijd van drie dagen nog in het geheel niet was gaan lopen. Ik meen dan ook, dat de wet zelf hier volstrekte duidelijkheid had behoren te bieden.

Die rechtsonzekerheid is ook aan de orde bij de samenhang die er bestaat tussen dit wetsvoorstel en de Aanpassingswet richtlijn inzake elektronische handel. Die richtlijn biedt de lidstaten de mogelijkheid om overeenkomsten die rechten doen ontstaan of overdragen ten aanzien van onroerende zaken, integraal uit te zonderen

van de mogelijkheid om zo'n overeenkomst ook langs elektronische weg te sluiten. De Nederlandse regering heeft bij de implementatie van de richtlijn in de genoemde Aanpassingswet ervoor gekozen om van die uitzonderingsmogelijkheid géén gebruik te maken.

Wel is er een, wat de minister noemt, veiligheidsklep in de Aanpassingswet opgenomen. Indien een koper of verkoper van onroerend goed meent dat in de concrete situatie de aard van de overeenkomst zich verzet tegen de totstandkoming van de koopovereenkomst langs elektronische weg, dan kan zo'n koper of verkoper dit in de procedure stellen en proberen te bewijzen. Ik vind dat buitengewoon ongelukkig. Ook in de verbintenissenrechtelijke sfeer dient er met betrekking tot onroerend goed -- dat klemmt temeer in de sfeer van de koop door consumenten -- optimale rechtszekerheid te worden geboden. Nu de Aanpassingswet ertoe leidt dat er op dit punt een gat valt in de rechtszekerheid voor kopers en verkopers van woningen, meen ik dat het schriftelijkheidsvereiste in dit wetsvoorstel nog verder ondergraven wordt dan al het geval was vanwege de onzekerheid over de minimale inhoud van de akte.

Ook al zegt de minister in de nadere memorie van antwoord dat een poging tot gebruikmaken van die veiligheidsklep in de praktijk slechts bij hoge uitzondering succesvol zal zijn, het lijkt mij toch dat juist bij consumentenkoop van onroerend goed die veiligheidsklep simpelweg niet mogelijk zou moeten zijn. Ik zou de minister dan ook willen vragen daar nog eens nader op in te gaan.

Een derde aspect dat de deugdelijkheid van het wetsvoorstel raakt, betreft de combinatie van koop van grond en aanneming van werk. In het nader voorlopig verslag had ik er al op gewezen dat zich bij koop-aannemingsovereenkomsten vaak de situatie voordoet, dat de aannemer een andere persoon of rechtspersoon is dan de verkoper van de grond. Het kan dan gaan om rechtspersonen die tot dezelfde groep vennootschappen behoren, maar dat hoeft niet zo te zijn. Denkbaar is dat in het kader van publiekprivate samenwerking een gemeente grond verkoopt aan een aannemer die zich verplicht tot de bouw van de woning op grond van een samenwerkingsovereenkomst tussen de gemeente en die aannemer. Zo'n samenwerkingsovereenkomst creëert dan wellicht nog het verband dat bedoeld wordt in artikel 7.12.16, lid 3, maar indien een dergelijke rechtsbetrekking niet bestaat of indien in termen van zeggenschap een ver verwijderd verband bestaat tussen de vennootschap waarvan de grond wordt gekocht en de vennootschap waarmee de aannemingsovereenkomst wordt getekend, schiet de voorgestelde regeling zo op het oog tekort.

Dat klemmt te meer indien de koopovereenkomst en de aannemingsovereenkomst op verschillende tijdstippen worden gesloten. Stel dat de koopakte eerder ter hand wordt gesteld dan de aannemingsovereenkomst, begint de bedenktijd voor de koopovereenkomst dan toch al te lopen na terhandstelling van de koopakte of pas na terhandstelling van de aannemingsovereenkomst? En wat indien de aannemingsovereenkomst vier dagen na het ter hand stellen van de koopakte wordt gesloten en aan de

koper ter hand wordt gesteld? Hoe ligt dit indien verkoper en aannemer niet dezelfde persoon c.q. rechtspersoon zijn? Op deze vragen, die deels expliciet, deels impliciet, al in de stukken aan de orde zijn gesteld, biedt de tekst van de wet geen antwoord. Ook hier dus een belangrijk element van rechtsonzekerheid dat nu juist bij deze nieuwe wet ter bescherming van de consument zou moeten worden weggenomen.

Ik kom thans toe aan het derde deel van mijn bijdrage. Ik spreek over enkele onderwerpen waarbij wellicht nog de puntjes op de i gezet kunnen worden. Ik wil steun betuigen aan de door de PvdA-fractie geuite wens om het schriftelijkheidsvereiste ook buiten consumentenkoop van toepassing te laten zijn op onroerendgoedtransacties. Collega Le Poole, die vandaag en morgen haar zwanenzang zingt en die wij straks node zullen missen, heeft dat in haar bijdrage nog weer herhaald. Ik teken daarbij aan dat bij dergelijke meer bedrijfsmatige transacties mijn opmerkingen over de gewenste rechtszekerheid met betrekking tot de inhoud van de akte in mindere mate een rol spelen, maar zij zijn zeker wel relevant voor transacties in de sfeer van detailhandel en horeca. Daar worden nog wel eens zaken gedaan op de achterkant van een bierviltje.

Verder spreek ik mijn steun uit aan het betoog van de minister in zijn reactie op het standpunt van mr. Loos inzake de verbouwing. Met de minister ben ik van mening dat ook bij een verbouwing een werk van stoffelijke aard tot stand wordt gebracht. Mr. Loos meende dat bij een verbouwing alleen sprake is van een bewerking en dus een verandering. Mijns inziens moet goederenrechtelijk gezien het standpunt zijn dat bij onderhoud aan een bestaand pand geen nieuw werk tot stand wordt gebracht, doch dat bij een verbouwing het bestaande nu juist wordt veranderd en er dus noodzakelijkerwijze een nieuw werk tot stand komt.

Uiteraard is er dan nog een grijs gebied tussen onderhoud en verbouwing, doch mij lijkt dat de praktijk daar wel uitkomt. Het enkel vervangen van een deur in een woning zal gemakkelijk onder onderhoud kunnen worden begrepen, doch het vervangen van enkele deuren in bijvoorbeeld een groter aantal woningen zal dan spoedig als renovatie kunnen worden gezien, dus ook als het tot stand brengen van werk van stoffelijke aard. Gaarne een reactie van de minister op dit onderdeel.

Mij is niet geheel duidelijk wat de minister precies heeft willen antwoorden op het punt dat door mr. Loos aan de orde is gesteld met betrekking tot het toezicht namens de opdrachtgever op de werkzaamheden van de aannemer. Enerzijds zegt de minister -- pagina 11 van de nadere memorie van antwoord -- dat in alle ons omringende landen onder vooropstelling van de eigen verantwoordelijkheid van de aannemer de mogelijkheid van toerekening aan de opdrachtgever van falend toezicht tijdens de uitvoer van het werk algemeen wordt afgewezen. Anderzijds merkt de minister op dat de aannemer is ontslagen van de aansprakelijkheid voor gebreken die de toezichthouder van de opdrachtgever op het tijdstip van oplevering redelijkerwijs had moeten ontdekken.

De minister merkt op dat de in deze wet neergelegde regel een verbijzondering is van artikel 6:89. Die bepaling behelst dat de schuldeiser op een gebrek in de prestatie geen beroep meer kan doen indien hij niet binnen bekwame tijd nadat hij het gebrek heeft ontdekt of redelijkerwijs had moeten ontdekken, heeft geprotesteerd. Een vergelijkbare regel vinden wij ook in artikel 23, lid 1, van Boek 7.

Ik behoud -- met mr. Loos -- mijn bedenkingen bij de bepaling in dit wetsvoorstel. In de eerste plaats wijkt Nederland hiermee dus af van de ons omringende landen. In de tweede plaats zijn de artikelen 6:89 en 7:23 mijns inziens sterk subjectief gekleurd. Dat betekent dat het hier gaat om de positie van de schuldeiser zelf. Het gaat om diens waarneming en diens mogelijkheden tot waarneming. In artikel 7:23 van Boek 7 gaat het dan bovendien ook nog in het bijzonder om de onderzoeksplicht van de koper. Uit de omstandigheid dat een koper een deskundige heeft ingeschakeld, kan mijns inziens op zichzelf niet worden geconcludeerd dat hij een onderzoeksplicht heeft. Hooguit kan daaruit worden afgeleid dat de koper meer heeft willen doen onderzoeken dan waartoe hij zelf in staat was en daartoe een deskundige heeft ingeschakeld. De grondslag voor de inschakeling van de deskundige is dan dus niet te vinden in een onderzoeksplicht, doch in de behoefte aan extra zekerheid bij de koper zelf. Een vergelijkbare situatie is mijns inziens aan de orde bij de opdrachtgever en de aannemer. Dat zou slechts anders zijn indien de aannemer van zijn kant zou hebben bedongen dat de koper zich door een deskundige moet laten bijstaan en deze ook onderzoek moet laten doen naar de kwaliteit van het door de aannemer op te leveren werk. Indien een opdrachtgever echter onverplicht en geheel ten behoeve van de eigen gemoedsrust een toezichthouder inschakelt, zie ik in redelijkheid geen rechtsgrond voor vermindering van de aansprakelijkheid van de aannemer.

Uiteraard laat dat onverlet dat de aannemer ontslagen is en blijft van aansprakelijkheid voor gebreken die de opdrachtgever zelf op het tijdstip van oplevering redelijkerwijs had moeten ontdekken. Ik teken hierbij verder aan dat de zaak anders komt te liggen indien de door de opdrachtgever ingeschakelde toezichthoudende deskundige niet slechts rapporteert aan diens opdrachtgever, maar ook directievoerende taken verricht. In dat geval zal immers de toezichthoudende deskundige -- al dan niet na overleg met zijn principaal -- namens de opdrachtgever aan de aannemer instructies kunnen geven. In het geval van zo'n instructiebevoegdheid ligt het meer voor de hand om de deskundige als directievoerend aan te merken en hetgeen hij heeft kunnen waarnemen of redelijkerwijs heeft moeten waarnemen, is dan aan de opdrachtgever toe te rekenen. Indien de deskundige uitsluitend namens opdrachtgever toestemming mag geven voor meer- of minderwerk, is al de vraag of sprake is van directietoezicht. Ik verneem graag van de minister of hij het eens kan zijn met deze nuancering ten aanzien van artikel 7.12.7a, lid 3.

En dan tot slot, onder het chapter varia, nog een vraag met betrekking tot de Algemene termijnenwet. Is

deze ook van toe passing ingeval partijen een langere bedenktijd dan de wettelijke overeenkomen? De Algemene termijnenwet is immers niet van toepassing op geconvenieerde termijnen. Dat kan aanleiding geven tot praktische discussies.

Mijnheer de voorzitter, de voorlopige conclusie van mijn fractie is dat de rechtspolitieke keus voor de bedenktijd in combinatie met het schriftelijkheidsvereiste en de keuze tegen de verplichte inschakeling van de notaris verre van optimaal is. Vanuit het oogpunt van rechtsbescherming van de consument en met name rechtszekerheid voor koper en verkoper van woningen, wordt met dit wetsvoorstel een in een aantal opzichten ondeugdelijke regeling tot stand gebracht.

De minister rept in zijn nadere memorie van antwoord van een evaluatie en een mogelijke bijstelling van deze wet op basis van de ervaringen die dan over een aantal jaren zullen zijn opgedaan. In de drie jaar dat ik hier nu zit, ben ik al menige toezegging van een evaluatie tegengekomen. Zelfs in zo'n korte tijd raakt dat dus enigszins afgestompt. Ik heb dan ook moeite met het experimentele karakter dat de minister aldus aan dit wetsvoorstel geeft. Het belang van de rechtszekerheid weegt voor de CDA-fractie bijzonder zwaar. Alhoewel wellicht gesteld kan worden dat het voorstel in ieder geval een verbetering met zich brengt ten opzichte van de huidige regeling -- enige bescherming tegen impulsaankopen -- wegen de gesignaleerde nadelen en met name het punt van rechtsonzekerheid voor mijn fractie zeer zwaar. Wij zullen dan ook met meer dan intellectuele belangstelling de beantwoording van de zijde van de regering afwachten.

De heer **Holdijk** (SGP): Voorzitter. Het wetsvoorstel strekt er, wat de aanvulling van titel 7.1 betreft, vooral toe, te voorzien in de alom als onwenselijk gevoelde leemte in het huidige BW ten aanzien van de bescherming van consumenten die een woning kopen. Op dit gedeelte van het wetsvoorstel zal ik mijn bijdrage aan deze gedachtewisseling namens de fracties van SGP en ChristenUnie dan ook toespitsen. De aanneming van werk -- een term die qua reikwijdte de aanneming van bouwwerken ver overschrijdt -- zal ik dan ook slechts terloops ter sprake brengen. Wat de overeenkomsten tot aanneming van bouwwerken betreft, zal de voorgestelde wettelijke regeling naar verwachting slechts beperkte betekenis hebben. Deze overeenkomsten zijn en blijven vrijwel steeds beheerst door algemene voorwaarden, zoals de Uniforme administratieve voorwaarden voor de uitvoering van werken 1989 en de Algemene voorwaarden voor aannemingen in het bouwbedrijf van 1992. In 1992 is voor de aanneming van werk de regeling van het oude BW blijven gelden en is deze overgebracht naar, wat ik maar noem, het sterfhuis Boek 7A, de artikelen 1639 e.v.

Wat betreft de aanvulling van titel 7.1 werden de artikelen 2, 3 en 8 in 1992 reeds gereserveerd. Het wetsvoorstel doet nu een poging om deze open plekken in te vullen. Deze aanvulling van titel 7.1 mag wellicht het meest kwestieuze onderdeel van het wetsvoorstel worden genoemd.

Het wetsvoorstel, ingediend in 1993, onder eerste verantwoordelijkheid van de toenmalige minister van Justitie, de heer Hirsch Ballin, kent een lange geschiedenis én voorgeschiedenis, waarop ik thans niet behoef in te gaan, maar die wel zeer bepalend is geweest voor het “product” dat aan de Eerste Kamer is voorgelegd. Na de ministers Sorgdrager en Korthals is deze minister inmiddels de vierde minister van Justitie die zich met het voorstel heeft beziggehouden.

Ik meen te mogen concluderen dat uit de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel zowel aan de overzijde als in deze Kamer duidelijk is geworden dat de gekozen vorm van bescherming van de particuliere koper van een woning niet de voorkeur van beide Kamers geniet. Dat is door de voorafgaande sprekers alleen maar bevestigd.

De uiteindelijke vorm van bescherming heeft, na de nodige politieke compromissen, gestalte gekregen via het vormvereiste van de koopakte en een bedenktijd van drie dagen in artikel 2, aangevuld met de mogelijkheid van inschrijving van de koopakte in de openbare registers, de zogenaamde Vormerkung of priority note van artikel 3, met in de allerlaatste fase van het wetgevingsproces aan de overzijde nog een speciale voorziening in het tweede lid van dit artikel. Artikel 7:3, dat dient ter waarborging van kopers recht op levering, sluit in feite aan op artikel 3:17 lid 2 BW en levert een voorbeeld van persoonlijke rechten die, teneinde derdenwerking te krijgen, kunnen worden gepubliceerd omdat een bijzondere wetsbepaling dit toestaat, zoals dat in artikel 3:17 geformuleerd is.

Om nog even bij artikel 7:3 te blijven: dit artikel schept overigens de mogelijkheid tot publicatie van een koopovereenkomst voor alle kopers van registergoederen, dus ook die van niet-woningen en overeenkomsten betreffende te boek gestelde schepen en luchtvaartuigen. Ook de huurkoper kan, gelet op artikel X van wetsvoorstel 24212 -- op dit ogenblik is afgezien van verdere behandeling van dit wetsvoorstel -- de Vormerkung stellen. De aantekening in de openbare registers, die in feite een vorm van kopersbeslag is, kan aldus een vrij brede toepassing krijgen. Anderzijds kent de regeling ook weer merkwaardige beperkingen. Als bijvoorbeeld de verkoper nog geen eigenaar is van het verkochte -- men denke aan zogenoemde ABC-transacties -- zal de gehele regeling van de Vormerkung niet van toepassing (kunnen) zijn. Het wetsvoorstel staat immers niet toe dat de uiteindelijke koper (C) een aantekening plaatst ten laste van de eigenaar (A). Voor de bouwpraktijk is deze vorm van kopersbescherming derhalve van gering belang.

Een schakel tussen artikel 3 en artikel 2 ligt in het al genoemde tweede lid van artikel 3. Gedurende de bedenktijd kan inschrijving slechts plaatsvinden indien de koopakte is opgesteld en medeondertekend door een in Nederland gevestigde notaris. Om de aldaar bedoelde mogelijkheid te kunnen benutten, is inschakeling van een notaris bij de opstelling van de koopakte derhalve verplicht.

Uit het helaas op 19 december 2001 ingetrokken amendement van het Tweede Kamerlid Swildens-Rozendaal c.s. blijkt dat een meerderheid van de Tweede

Kamer koos voor een alternatieve vorm van kopersbescherming, namelijk door ook buiten het geval van artikel 3, lid 2 inschakeling van de notaris verplicht te stellen. De toenmalige minister wilde daar niet van weten en de huidige minister, zo is inmiddels duidelijk geworden, evenmin.

Alle argumenten pro en contra de voorkeur van de Tweede Kamer en, zo is mijn indruk, ook van deze Kamer zijn tijdens de parlementaire behandeling uitvoerig uitgewisseld en het is derhalve de vraag of de ene partij de andere in dit stadium van de gedachteswisseling nog zal weten te overtuigen of op andere gedachten kan brengen. Toch zal ik een poging wagen. De minister wil blijkens de nadere memorie van antwoord zowel om ideologische motieven als vanwege praktische bedenkingen niet weten van het voorkeursalternatief dat eerder in het wetgevingsproces nadrukkelijk in beeld was. Het ideologische argument is dat van de soevereiniteit van de consument, die behoefte heeft aan een grotere keuzevrijheid en meer ruimte wenst voor het zelf dragen van verantwoordelijkheid. De praktische bezwaren zijn in hoofdzaak dat het voorkeursalternatief een monopoliepositie voor de notaris zou creëren, zulks ten nadele van de belangen van andere beroepsgroepen of adviseurs, en dat de kosten voor de consument zouden stijgen. Ik vatte de bezwaren hiermee samen.

Op beide typen argumenten ga ik kort in. Aangaande de soevereine, zelfbewuste consument merk ik op dat ik het met de minister eens ben dat deze geen deskundige opgedrongen moet worden die hij of zij in het geheel niet nodig vindt -- dit zijn de woorden van de minister in de nadere memorie. Er zijn nog altijd kopers en verkopers die de aan- of verkoop van een woning geheel zelfstandig behartigen. Zij nemen in reële zin hun verantwoordelijkheid dus pas écht. Dertig à veertig jaar geleden gold dat zelfs nog voor verreweg het merendeel van de kopers en verkopers. Maar ook toen wist iedereen dat hij voor de voltooiing van de transactie in juridische zin aan het einde bij de notaris terecht kwam.

Voor zover kopers en/of verkopers het nodige zelfvertrouwen missen of zich de rompslomp van een transactie willen besparen, staat het hun uiteraard vrij iedere deskundige in te schakelen die zij wensen: makelaars, hypotheekadviseurs, bouwkundigen, milieudeskundigen, et cetera. Ik zie niet in dat hun keuzevrijheid miskend of beperkt wordt als zij zich in een eerdere fase dan die van levering tot een notaris ter keuze moeten wenden. Afgezien van het feit dat het wetsvoorstel, op te nemen in het BW, primair de bescherming van de koper op het oog dient te hebben -- ik laat de verkoper, die anderen wel aanvoerden, even buiten beeld -- en niet de bescherming van de belangen van beroepsgroepen, wil ik toch aantekenen dat makelaars en andere adviseurs de taak hebben uitsluitend het belang van hun cliënt te dienen en dat de notaris dient te handelen in het belang van zowel koper als verkoper.

Aangaande het argument dat verplichte inschakeling van de notaris bij de totstandkoming van de koopakte een monopoliepositie zou scheppen, moet er toch op gewezen worden dat deze zo'n positie ten aanzien van

onroerendezaaktransacties reeds bezit; en dat de wetgever dit in het algemeen belang van de rechtszekerheid zo heeft gewild. Ik moge er in dit verband aan herinneren dat deze positie van de notaris bij de inwerkingtreding van artikel 671a (oud) BW, over het vereiste van een notariële overdrachtsakte, is gecreëerd. Daarvóór, ik bedoel voor 1954, waren ook anderen bevoegd om een notariële transportakte op te maken. Ook zogenaamde zaakwaarnemers waren tot het verlijden van transportakten bevoegd. Zij bleven dat zelfs nog na 1954 -- ik verwijs naar de wet van 28 juni 1956, Staatsblad 376 -- en ook de minister zal zich, vanwege zijn ervaring en leeftijd, herinneren dat aan deze bevoegdheid nog niet zo heel lang geleden door de wetgever een einde is gemaakt. Daarmee was het monopolie van de notaris betreffende het verlijden van transportakten volledig exclusief geworden. Kortom, ik zie geen doorslaggevende bezwaren tegen een zekere uitbreiding van het monopolie, want dat is in feite aan de orde. Dat er onder notarissen concurrentie bestaat, is volgens mij inmiddels wel gebleken.

Dat punt speelt ten slotte een rol bij het argument van de verwachte kostenstijging. Het gegeven dat er sprake zal zijn van uitbreiding van de werkzaamheden van de notaris, zegt mij op zichzelf nog niet zo veel. Het gaat immers veelal om een verschuiving van de kosten van de makelaar naar de notaris, kosten die in rekening worden gebracht voor de koopakte. Heeft de minister ooit nauwkeurig onderzoek laten verrichten naar de kosten die makelaars, of anderen, in rekening brengen voor de koopakte? Kan hij van dat onderzoek betrouwbare en dus vergelijkbare gegevens overleggen? Voorts heeft de organisatie van notarissen, toen deze nog iets te vertellen had over de tarieven, toegezegd voor de notariële koopakte geen kosten in rekening te brengen. Hecht de minister geen waarde aan die toezegging? Heeft hij zonodig niet de mogelijkheid om op de voet van artikel 56 van de notariswet uit 1999 een bepaling op te nemen om tot nihilstelling van de kosten voor het opmaken van de koopakte te komen?

Het moge duidelijk zijn geworden uit onze bijdrage welke vorm van kopersbescherming onze sterke voorkeur geniet. Ook moge duidelijk zijn dat wij de in het wetsvoorstel gekozen oplossing betreuren. Erkend zij dat de vraag of de wet bij de koop van een woning verplichte inschakeling van de notaris moet voorschrijven, er een is van rechts-politieke aard. Onzerzijds willen wij geen onhelderheid laten bestaan over ons antwoord. Niettemin zien wij met belangstelling uit naar een reactie op onze bijdrage en op die van de andere woordvoerders.

De beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**: Wij zullen nog even op de reactie van de minister moeten wachten, want hij heeft een half etmaal bedenktijd. De behandeling van dit wetsvoorstel zal morgen worden voortgezet na de behandeling van het wetsvoorstel inzake de elektriciteitsproductie met het antwoord van de minister.

**

Sluiting 21.25 uur.